

Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας
Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών & Πολιτικών Επιστημών

ΠΑΝΔΗΜΟΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ:

ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ
& ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΙΝΗΜΑΤΩΝ

ΕΠ 520 172

(Επιμέλεια Σημειώσεων: Λέκτορας Παναγιώτης Γέρος)

ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ & ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΙΝΗΜΑΤΩΝ - ΕΠ 520 172

Διδάσκων: Παναγιώτης Γέρος

takisgeros@gmail.com

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ:

- Ψημίτης, Μιχάλης. 2011. *Εισαγωγή στα Σύγχρονα Κοινωνικά Κινήματα*. Αθήνα: Διάδραση (Ατραπός, 2006)

Σελίδες: 56-69 και 111-169

ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΟΥ ΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΟΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΥΛΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ:

- Τουραίν, Αλαίν. 1999. *Πώς να Ξεφύγουμε από τον Φιλελευθερισμό*. Αθήνα: Πόλις. [320.5130944 ΤΟΥ]
[Βλ. Κεφ. 3, σ. 71-110]
- Δουζίνας, Κώστας. 2011. *Αντίσταση και Φιλοσοφία στην Κρίση: Πολιτική, Ηθική και Στάση Σύνταγμα*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. [323.4409495 ΔΥΟ]
[Βλ. Κεφ. 4 (σ. 142-168) και Κεφ. 5 (σ. 187-223)]
[Βλ. την αποσπασματική απόδοση του άρθρου στον Πάνδημο]
- Ροζάκου, Κατερίνα. 2013. Ο εθελοντισμός στη σύγχρονη Αθήνα: Εναλλακτικές εκδοχές της κοινωνικότητας. Στο Κατερίνα Ροζάκου & Ελένη Γκαρά (επιμ.), *Ελληνικά Παράδοξα: Πατρωνία, Κοινωνία και Βία*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. [306.09495 ΕΛΛ]
- Buchowski, Michal. 2007. Η μεταβαλλόμενη εννοιολόγηση της κοινωνίας των πολιτών και της πολιτικής κοινωνίας στην Πολωνία. Στο Ευτυχία Βουτυρά & Ρίκη Βαν Μπουσχότεν (επιμ.), *Ανάμεσα σε Παρελθόν και Παρόν: Εθνογραφίες του Μετασοσιαλιστικού Κόσμου*. Αθήνα: Κριτική. [306.0947 ΑΝΑ]
- Sampson, Steven. 2007. Η κοινωνική ζωή των προγραμμάτων: Εισάγοντας την κοινωνία των πολιτών στην Αλβανία. Στο Ευτυχία Βουτυρά & Ρίκη Βαν Μπουσχότεν (επιμ.), *Ανάμεσα σε Παρελθόν και Παρόν: Εθνογραφίες του Μετασοσιαλιστικού Κόσμου*. Αθήνα: Κριτική. [306.0947 ΑΝΑ]
- Halper, Jeff. 2005. Victims of war are not like victims of earthquake: the conflict between humanitarianism and political work. Στο Michael Keating, Anne Le More Robert Lowe (επιμ.), *Aid, Diplomacy and Facts on the Ground: The Case of Palestine*. UK: Chatham House.
[Βλ. την αποσπασματική απόδοση του άρθρου στον Πάνδημο]
- Κείμενα (άρθρα και συνεντεύξεις) σχετικά με τις θεματικές του μαθήματος, που περιλαμβάνονται στον Πάνδημο.

Σημείωση: Οι φοιτητές/τριες θα πρέπει να αναζητήσουν στη Βιβλιοθήκη του Παντείου Πανεπιστημίου μόνο τα κείμενα που σημειώνονται με το σύμβολο

- . Τα υπόλοιπα παρέχονται μέσω του Πάνδημου.

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

1^η ΕΒΔΟΜΑΔΑ: Εισαγωγή στις θεματικές του μαθήματος

- **Τουραίν, Αλαίν.** 1999. *Πώς να Ξεφύγουμε από τον Φιλελευθερισμό.* Αθήνα: Πόλις. [320.5130944 ΤΟΥ]
[Βλ. Κεφ. 3, σ. 71-110]

Ψημίτης, Μιχάλης. 2011. *Εισαγωγή στα Σύγχρονα Κοινωνικά Κινήματα.*¹
[Βλ. Εισαγωγή]

ΕΝΟΤΗΤΑ Α΄: ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΑΙ ΝΟΗΜΑΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΙΝΗΜΑΤΩΝ

2^η ΕΒΔΟΜΑΔΑ: Κοινωνικο-οικονομικό πλαίσιο ανάδυσης των Νέων Κοινωνικών Κινήματων (ΝΚΚ) και των σύγχρονων κοινωνικών διεκδικήσεων

- **Μπάουμαν, Ζίγκμουντ:** Είμαι βραχυπρόθεσμα απαισιόδοξος αλλά μακροπρόθεσμα αισιόδοξος (Συνέντευξη, Εφημερίδα *Εποχή*, 12.1.2014)
[Βλ. στον Πάνδημο]

Χάρβεν, Ντέιβιντ. 2007. *Νεοφιλελευθερισμός: Ιστορία και Παρόν.*

Παπακωνσταντίνου, Πέτρος. 2010. *Επιστροφή στο Μέλλον.*

[Βλ. ιδιαίτερα Κεφ. 2]

Klein, Naomi. 2010. *Το Δόγμα του Σοκ.*

Hall, Stuart *et al.* 2003. *Η Νεωτερικότητα Σήμερα.* [Βλ. Κεφ. 4]

3^η ΕΒΔΟΜΑΔΑ: Νέοι αξιακοί και νοηματικοί προσανατολισμοί

- **Μουφ, Σαντάλ:** «Η δημοκρατία έχει ανάγκη από συναίσθημα και αντιπαράθεση»
(Συνέντευξη, Περιοδικό *ΧΡΟΝΟΣ*, τ. 13, Μάιος 2014)
[Βλ. στον Πάνδημο]

Δουζίνας, Κώστας. 2011. *Αντίσταση και Φιλοσοφία στην Κρίση* [Βλ. Κεφ. 2]

Τσουκαλάς, Κωνσταντίνος. 2010. *Η Επιπόνηση της Ετερότητας*

Σταυρακάκης, Γιάννης. 2012. *Η Λακανική Αριστερά* [Βλ. Κεφ. 7 και 8].

Μουφ, Σαντάλ. 2010. *Επί του Πολιτικού*

Σεβαστάκης, Νικόλας. 2004. *Κοινότητα Χώρα*

Bauman, Zygmunt. 2004. *Παγκοσμιοποίηση: Οι Συνέπειες για τον Άνθρωπο*

Bauman, Zygmunt. 2005. *Σπαταλημένες Ζωές: Οι Απόβλητοι της Νεωτερικότητας*

Lazzarato, Maurizio. 2014. *Η Κατασκευή του Χρεωμένου Ανθρώπου*

Τσακίρογλου, Τάσος. 2014. *Πρόσωπα της Απομάγευσης*

¹ Θα βρείτε τις πλήρεις βιβλιογραφικές αναφορές στο τέλος του Διαγράμματος (στη «Γενική Βιβλιογραφία του Μαθήματος»).

4^η ΕΒΔΟΜΑΔΑ: Θεωρητικές προσεγγίσεις της συλλογικής δράσης κατά τη «βιομηχανική» εποχή: Το εργατικό κίνημα

- Ψημίτης, Μιχάλης. 2011. *Εισαγωγή στα Σύγχρονα Κοινωνικά Κινήματα*. [Βλ. Υποκεφάλαιο 1.3., σ. 56-69]

Ψημίτης, Μιχάλης. 2011. *Εισαγωγή στα Σύγχρονα Κοινωνικά Κινήματα*. [Βλ. Κεφ. 1]

Neveu, Erik. 2010. *Κοινωνιολογία των Κοινωνικών Κινήματων* [Βλ. ιδιαίτερα Κεφ. 3 και 4]

ΕΝΟΤΗΤΑ Β΄: ΤΑ ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ (ΝΚΚ) ΤΗΣ «ΜΕΤΑΝΕΩΤΕΡΙΚΗΣ» ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

5^η ΕΒΔΟΜΑΔΑ: Θεωρητικές προσεγγίσεις των ΝΚΚ κατά τη «μεταβιομηχανική» εποχή

- Ψημίτης Μιχάλης, 2011. *Εισαγωγή στα Σύγχρονα Κοινωνικά Κινήματα*. [Βλ. Υποκεφάλαιο 2.3., σ. 111-169]

Ψημίτης, Μιχάλης. 2011. *Εισαγωγή στα Σύγχρονα Κοινωνικά Κινήματα*. [Βλ. Κεφ. 1]

Neveu, Erik. 2010. *Κοινωνιολογία των Κοινωνικών Κινήματων* [Βλ. ιδιαίτερα Κεφ. 5 και 6]

Tilly, Charles. 2007. *Κοινωνικά Κινήματα 1768-2004* [Βλ. ιδιαίτερα Κεφ. 4 και 5]

Della Porta, Donatella & Mario Diani. 2010. *Κοινωνικά Κινήματα* [Βλ. ιδιαίτερα Κεφ. 3 και 4]

6^η ΕΒΔΟΜΑΔΑ: Ένα παράδειγμα θεωρητικής προσέγγισης στα ΝΚΚ: Το Οικολογικό Κίνημα

- Klein, Naomi: «Οι μεγάλες περιβαλλοντικές οργανώσεις προκαλούν μεγαλύτερη ζημιά από τους αρνητές της κλιματικής αλλαγής» (Συνέντευξη, στην ιστοσελίδα *enallaktikos.gr*, 15.10.2013) [Βλ. στον Πάνδημο]

Hall, Stuart *et al.* 2003. *Η Νεωτερικότητα Σήμερα*. [Βλ. Κεφ. 3]

Χοβαρδάς Τάσος (επιμ.). 2014. *Οικολογία και Αριστερά*

7^η ΕΒΔΟΜΑΔΑ: Τα ΝΚΚ στην Ελλάδα της «Κρίσης» και του Μνημονίου: «Δεκέμβρης», «Αγανακτισμένοι» και η έννοια του Πλήθους

- Δουζίνας, Κώστας. 2011. *Αντίσταση και Φιλοσοφία στην Κρίση: Πολιτική, Ηθική και Στάση Σύνταγμα*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. [323.4409495 ΔΥΟ] [Βλ. Κεφ. 4 (σ. 142-168) και Κεφ. 5 (σ. 187-223)]

Hardt, Michael & Antonio Negri. 2011. *Πλήθος*

Hardt, Michael & Antonio Negri. 2012. *Να Πάρουμε τη Σκυτάλη*

Κιουπκιολής, Αλέξανδρος. 2011. *Αναστοχασμοί του πολιτικού και νέα κοινά της ελευθερίας*.

8^η ΕΒΔΟΜΑΔΑ: Πολιτική κουλτούρα, συντηρητικά κινήματα και οι αντιφάσεις της «αυτονομίας»

- Milne, Seumas: «Η Βενεζουέλα μας δείχνει πως οι διαδηλώσεις μπορεί να είναι προς υπεράσπιση προνομίων» (Guardian, 9.4.2014, στην ιστοσελίδα *Red Notebook*) [Βλ. στον Πάνδημο]
- Πλειός, Γιώργος: «Τι Συνέβη στην Ουκρανία;» (Στην ιστοσελίδα *tnxs.gr*, 17.3.2014) [Βλ. στον Πάνδημο]

Bowie, Katherine, 2005. *The State and the Right Wing: The Village Scout Movement in Thailand*.

Glendhill, John. 2013. *Οι Μεταμφιέσεις της Εξουσίας*. [Βλ. Κεφ. 8]

Ινγκράο, Πιέτρο. 2011. *Η Αγανάκτηση Δεν Αρκεί*.

ΕΝΟΤΗΤΑ Γ': ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ. ΜΗ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ (ΜΚΟ) ΚΑΙ «ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ»

9^η ΕΒΔΟΜΑΔΑ: «Κοινωνία των Πολιτών»: Γενεαλογία της έννοιας και σύγχρονες χρήσεις

- **Τσουκαλάς, Κωνσταντίνος:** ΜΚΟ και «Κοινωνία Πολιτών» (Εφημερίδα των Συντακτών, 4.3.2014)
[Βλ. στον Πάνδημο]

Σωτηρέλης, Γιώργος. 2000. *Σύνταγμα & Δημοκρατία στην Εποχή της «Παγκοσμιοποίησης»*. [Βλ. σ. 333-396]

Τσουκαλάς, Κωνσταντίνος. 2010β. *Επίμετρο: Η κοινωνία των πολιτών ως «χώρος ελευθερίας»*.

Χριστόπουλος, Δημήτρης. 2013. *Στο Ρίσκο της Κρίσης*.

10^η ΕΒΔΟΜΑΔΑ: Η «Κοινωνία των Πολιτών» στη σύγχρονη Ελλάδα

- **Ροζάκου, Κατερίνα.** 2013. Ο εθελοντισμός στη σύγχρονη Αθήνα: Εναλλακτικές εκδοχές της κοινωνικότητας. Στο Κατερίνα Ροζάκου & Ελένη Γκαρά (επιμ.), *Ελληνικά Παράδοξα: Πατρωνία, Κοινωνία και Βία*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. [306.09495 ΕΛΛ]

Τσιμπιρίδου, Φωτεινή. 2013. *Ανάμεσα στο έθνος και το κράτος*

11^η ΕΒΔΟΜΑΔΑ: ΜΚΟ και Κοινωνία των Πολιτών στον σοσιαλιστικό και μετασοσιαλιστικό κόσμο

- **Buchowski, Michal.** 2007. Η μεταβαλλόμενη εννοιολόγηση της κοινωνίας των πολιτών και της πολιτικής κοινωνίας στην Πολωνία. Στο Ευτυχία Βουτυρά & Ρίκη Βαν Μπουσχότεν (επιμ.), *Ανάμεσα σε Παρελθόν και Παρόν: Εθνογραφίες του Μετασοσιαλιστικού Κόσμου*. Αθήνα: Κριτική. [306.0947 ΑΝΑ]
- **Sampson, Steven.** 2007. Η κοινωνική ζωή των προγραμμάτων: Εισάγοντας την κοινωνία των πολιτών στην Αλβανία. Στο Ευτυχία Βουτυρά & Ρίκη Βαν Μπουσχότεν (επιμ.), *Ανάμεσα σε Παρελθόν και Παρόν: Εθνογραφίες του Μετασοσιαλιστικού Κόσμου*. Αθήνα: Κριτική. [306.0947 ΑΝΑ]

Mandel, Ruth. 2007. *Εμφυτεύοντας την κοινωνία των πολιτών*

Μπακαλάκη, Αλεξάνδρα. 2013. *Η συμπαράσταση στους φτωχούς ως διαπαιδαγώγηση και θεραπεία*.

12^η ΕΒΔΟΜΑΔΑ: ΜΚΟ στην Παλαιστίνη: Εθνογραφική προσέγγιση στις αντιφάσεις του διεθνοποιημένου ανθρωπισμού

- **Halper, Jeff. 2005.** Victims of war are not like victims of earthquake: the conflict between humanitarianism and political work. Στο Michael Keating, Anne Le More Robert Lowe (επιμ.), *Aid, Diplomacy and Facts on the Ground: The Case of Palestine*. UK: Chatham House.
[*Βλ. την αποσπασματική απόδοση του άρθρου στον Πάνδημο*]

Γουάλλας, Τίνα. 2005. Διλήμματα των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων.

ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

- Bauman, Zygmunt. 2004. *Παγκοσμιοποίηση: Οι Συνέπειες για τον Άνθρωπο*. Αθήνα: Πολύτροπον. [303.4 BAU]
- Bauman, Zygmunt. 2005. *Σπαταλημένες Ζωές: Οι Απόβλητοι της Νεωτερικότητας*. Αθήνα: Κατάρτι.
- Bowie, Katherine, 2005. *The State and the Right Wing: The Village Scout Movement in Thailand*. Στο June Nash (επιμ.), *Social Movements: An Anthropological Reader*. UK: Blackwell Publishing. [303.484 SOC]
- Buchowski, Michal. 2007. Η μεταβαλλόμενη εννοιολόγηση της κοινωνίας των πολιτών και της πολιτικής κοινωνίας στην Πολωνία. Στο Ευτυχία Βουτυρά & Ρίκη Βαν Μπουσχότεν (επιμ.), *Ανάμεσα σε Παρελθόν και Παρόν: Εθνογραφίες του Μετασοσιαλιστικού Κόσμου*. Αθήνα: Κριτική. [306.0947 ANA]
- Γουάλλας, Τίνα. 2005. Διλήμματα των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων: Δούρειο Ίπποι του παγκόσμιου νεοφιλελευθερισμού; Στο Γιάννης Παπαμιχαήλ (επιμ.) *Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και Κυρίαρχη Πολιτική*. Αθήνα: The Monthly Review Imprint. [361.77 MHK]
- Della Porta, Donatella & Mario Diani. 2010. *Κοινωνικά Κινήματα: Μια Εισαγωγή*. Αθήνα: Κριτική. [303.484 DEL]
- Δουζίνας, Κώστας. 2011. *Αντίσταση και Φιλοσοφία στην Κρίση: Πολιτική, Ηθική και Στάση Σύνταγμα*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. [323.4409495 ΔΥΟ]
- Glendhill, John. 2013. *Οι Μεταμφίσεις της Εξουσίας: Ανθρωπολογικές Οπτικές για την Πολιτική*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. [306.2 GLE]
- Hall, Stuart, David Held & Antony McGrew. 2003. *Η Νεωτερικότητα Σήμερα: Οικονομία, Κοινωνία, Πολιτική, Πολιτισμός*. Αθήνα: Σαββάλας. [303.4 HAL]
- Halper, Jeff. 2005. Victims of war are not like victims of earthquake: the conflict between humanitarianism and political work. Στο Michael Keating, Anne Le More Robert Lowe (επιμ.), *Aid, Diplomacy and Facts on the Ground: The Case of Palestine*. UK: Chatham House.
- Hardt, Michael & Antonio Negri. 2011. *Πλήθος: Πόλεμος και Δημοκρατία στην Εποχή της Αυτοκρατορίας*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Hardt, Michael & Antonio Negri. 2012. *Να Πάρουμε τη Σκυτάλη: Διακήρυξη*. Αθήνα: Βιβλιόραμα. [303.484 HAR]
- Ινγκράο, Πιέτρο. 2011. *Η Αγανάκτηση Δεν Αρκεί: Μια Συζήτηση με τη Μαρία Λουίζα Μπότσια & τον Αλμπέρτο Ολιβέτι*. Αθήνα: Εύμαρος.
- Κιουπκιολής, Αλέξανδρος. 2011. Αναστοχασμοί του πολιτικού και νέα κοινά της ελευθερίας. *Σύγχρονα Θέματα* τ. 114 (Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2011).
- Klein, Naomi. 2010. *Το Δόγμα του Σοκ: Η Άνοδος του Καπιταλισμού της Καταστροφής*. Αθήνα: Καστανιώτης. [330.122 KLE]
- Lazzarato, Maurizio. 2014. *Η Κατασκευή του Χρεωμένου Ανθρώπου: Δοκίμιο για τη Νεοφιλελεύθερη Κατάσταση*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Mandel, Ruth. 2007. Εμφυτεύοντας την κοινωνία των πολιτών. Στο Ευτυχία Βουτυρά & Ρίκη Βαν Μπουσχότεν (επιμ.), *Ανάμεσα σε Παρελθόν και Παρόν: Εθνογραφίες του Μετασοσιαλιστικού Κόσμου*. Αθήνα: Κριτική. [306.0947 ANA]
- Μουφ, Σαντάλ. 2010. *Επί του Πολιτικού*. Αθήνα: Εκκρεμές.

- Μπακαλάκη, Αλεξάνδρα. 2013. Η συμπαράσταση στους φτωχούς ως διαπαιδαγώγηση και θεραπεία. Στο Κατερίνα Ροζάκου & Ελένη Γκαρά (επιμ.), *Ελληνικά Παράδοξα: Πατρωνία, Κοινωνία και Βία*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. [306.09495 ΕΛΛ]
- Nash, June (επιμ.). 2005. *Social Movements: An Anthropological Reader*. UK: Blackwell Publishing. [303.484 SOC]
- Neveu, Erik. 2010. *Κοινωνιολογία των Κοινωνικών Κινημάτων και Ιστορίες Κινημάτων από το Μεσαίωνα μέχρι Σήμερα*. Αθήνα: Σαββάλας.
- Παπακωνσταντίνου, Πέτρος. 2010. *Επιστροφή στο Μέλλον: Η Κρίση του Υπαρκτού Καπιταλισμού και η Αριστερά*. Αθήνα: Λιβάνης. [330.122 ΠΑΠ]
- Ροζάκου, Κατερίνα. 2013. Ο εθελοντισμός στη σύγχρονη Αθήνα: Εναλλακτικές εκδοχές της κοινωνικότητας. Στο Κατερίνα Ροζάκου & Ελένη Γκαρά (επιμ.), *Ελληνικά Παράδοξα: Πατρωνία, Κοινωνία και Βία*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. [306.09495 ΕΛΛ]
- Sampson, Steven. 2007. Η κοινωνική ζωή των προγραμμάτων: Εισάγοντας την κοινωνία των πολιτών στην Αλβανία. Στο Ευτυχία Βουτυρά & Ρίκη Βαν Μπουσχότεν (επιμ.), *Ανάμεσα σε Παρελθόν και Παρόν: Εθνογραφίες του Μετασοσιαλιστικού Κόσμου*. Αθήνα: Κριτική. [306.0947 ΑΝΑ]
- Σεβαστάκης, Νικόλας. 2004. *Κοινότοπη Χώρα: Όψεις του Δημόσιου Χώρου και Αντινομίες Αξιών στη Σημερινή Ελλάδα*. Αθήνα: Σαββάλας. [306.09495 ΣΕΒ]
- Σταυρακάκης, Γιάννης. 2012. *Η Λακανική Αριστερά. Ψυχανάλυση, Θεωρία, Πολιτική*. Αθήνα: Σαββάλας.
- Σωτηρέλης, Γιώργος. 2000. *Σύνταγμα & Δημοκρατία στην Εποχή της «Παγκοσμιοποίησης»: Εναλλακτικές θέσεις και προτάσεις συνταγματικής πολιτικής με αφορμή την φυγομαχία της «συναινετικής αναθεώρησης»*. Αθήνα: Σάκκουλας. [342.495 ΣΩΤ]
- Tilly, Charles. 2007. *Κοινωνικά Κινήματα 1768-2004*. Αθήνα: Σαββάλας. [303.484 ΤΙΛ]
- Τουραίν, Αλαίν. 1999. *Πώς να Ξεφύγουμε από τον Φιλελευθερισμό*. Αθήνα: Πόλις. [320.5130944 ΤΟΥ]
- Τσακίρογλου, Τάσος. 2014. *Πρόσωπα της Απομάγευσης: 38 Συνεντεύξεις για την Κρίση και το Μέλλον*. Αθήνα: Οκτώ.
- Τσιμπιρίδου, Φωτεινή. 2013. Ανάμεσα στο έθνος και το κράτος: Η επαναδιαπραγμάτευση της ατελούς σχέσης πολίτη-κράτους στη Θράκη. Στο Κατερίνα Ροζάκου & Ελένη Γκαρά (επιμ.), *Ελληνικά Παράδοξα: Πατρωνία, Κοινωνία και Βία*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. [306.09495 ΕΛΛ]
- Τσουκαλάς, Κωνσταντίνος. 2010α. *Η Επινόηση της Ετερότητας: «Ταυτότητες» και «Διαφορές» στην Εποχή της Παγκοσμιοποίησης*. Αθήνα: Καστανιώτης. [305.8001 ΤΣΟ]
- Τσουκαλάς, Κωνσταντίνος. 2010β. Επίμετρο: Η κοινωνία των πολιτών ως «χώρος ελευθερίας». Στο Κούση, Μαρία, Μηνάς Σαματάς και Σωκράτης Κονιόρδος (επιμ.) *Εξουσία και Κοινωνία: Δωρήματα στον Κωνσταντίνο Τσουκαλά*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Χάρβεϊ, Ντέιβιντ. 2007. *Νεοφιλελευθερισμός: Ιστορία και Παρόν*. Αθήνα: Καστανιώτης. [330.122 ΗΑΡ]
- Χοβαρδάς Τάσος (επιμ.). 2014. *Οικολογία και Αριστερά: Για τη σχέση της φύσης με την κοινωνία στην κρίση και μετά*. Αθήνα: Ινστιτούτο Νίκος Πουλατζάς – Εκδόσεις Νήσος.
- Χριστόπουλος, Δημήτρης. 2013. *Στο Ρίσκο της Κρίσης: Στρατηγικές της Αριστεράς των Δικαιωμάτων*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

2^η ΕΒΔΟΜΑΔΑ: Κοινωνικο-οικονομικό πλαίσιο ανάδυσης των Νέων Κοινωνικών Κινήματων (ΝΚΚ) και των σύγχρονων κοινωνικών διεκδικήσεων

- **Ζίγκμουντ Μπάουμαν: «Είμαι βραχυπρόθεσμα απαισιόδοξος αλλά μακροπρόθεσμα αισιόδοξος»**
(Συνέντευξη, εφημερίδα *Εποχή*, 12.1.2014)

Τη συνέντευξη πήραν η Ντίνα Λαβάκη και ο Δημήτρης Μπούκας

Ενα χειμωνιάτικο απόγευμα στο σπίτι του στο χιονισμένο Leeds, ο επίτιμος καθηγητής κοινωνιολογίας Ζίγκμουντ Μπάουμαν μάς μίλησε για την κρίση, τον καταναλωτισμό, τις μορφές αντίστασης, την ανάγκη αλλαγής νοοτροπίας και το πώς βλέπει το μέλλον.

Η Ελλάδα και η Νότια Ευρώπη διέρχονται μια παρατεταμένη οικονομική κρίση και δέχονται συνέχεια σκληρά μέτρα λιτότητας. Ποια είναι η γνώμη σας για αυτά που συμβαίνουν;

Τα μέτρα συνδέονται με τα δάνεια που ζητούνται. Είναι σημαντικό όμως να δει κανείς για ποιο σκοπό χρησιμοποιούνται τα δάνεια που δίνονται στην Ελλάδα. Αν χρησιμοποιούνται για ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών, τότε απλά τρέφεται η ρίζα του προβλήματος και οι πολιτικές λιτότητας θα συνεχιστούν αμείωτες. Οι οικονομικές κρίσεις έχουν να κάνουν όχι με καταστροφή του πλούτου, αλλά με αναδιανομή του. Σε κάθε κρίση υπάρχουν πάντα κάποιοι που κερδίζουν περισσότερα χρήματα σε βάρος των άλλων. Στις ΗΠΑ, για παράδειγμα, μετά την κρίση έχει παρατηρηθεί μια αργή ανάκαμψη, όμως το 93% του επιπλέον ΑΕΠ που δημιουργήθηκε κατέληξε μόνο στο 1% του πληθυσμού.

Στα βιβλία σας έχετε πολλές φορές αναφερθεί στον καταναλωτισμό της σύγχρονης, μετανεωτερικής κοινωνίας. Σε τι βαθμό υπάρχει συμβατότητα μεταξύ καταναλωτισμού και μέτρων λιτότητας;

Μέχρι το 1970, υπήρχε μια κυρίαρχη κουλτούρα αποταμίευσης και οι άνθρωποι δεν ξόδευαν χρήματα αν δεν τα είχαν προηγουμένως κερδίσει. Μετά το 1970, και με τη συνδρομή πολιτικών, όπως ο Ρέϊγκαν, η Θάτσερ και θεωρητικών όπως ο Φρίντμαν, το καπιταλιστικό σύστημα αντιλήφθηκε ότι υπήρχε παρθένο έδαφος που μπορούσε να κατακτηθεί. Η Ρόζα Λούξεμπουργκ ήταν αυτή που είχε πει ότι ο καπιταλισμός αναζωογονείται μέσω νέων παρθένων περιοχών. Αλλά προέβλεψε λανθασμένα ότι όταν το σύστημα κατακτήσει όλα τα παρθένα εδάφη θα καταρρεύσει. Αυτό που δεν προέβλεψε ήταν ότι ο καπιταλισμός θα αποκτούσε την ικανότητα να δημιουργεί τεχνητές παρθένες περιοχές και να τις κατακτά. Μία από αυτές είναι οι άνθρωποι που δεν έχουν χρέη. Έτσι εφευρέθηκαν οι πιστωτικές κάρτες.

Διαμορφώθηκε λοιπόν μια κουλτούρα διαφορετική από αυτή της αποταμίευσης. Τώρα πλέον μπορούσε κανείς να ξοδεύει χρήματα που δεν είχε αποκτήσει. Η φάση μεγάλης οικονομικής ανάπτυξης, που διήρκεσε από τα μέσα της δεκαετίας του '70 μέχρι τις αρχές του 21^{ου} αιώνα, βασίστηκε σε αυτήν ακριβώς την πίεση για δανεισμό. Κι όταν κανείς χρωστούσε η αντίδραση των τραπεζών δεν ήταν, όπως παλιότερα, να στείλουν τον κλητήρα, αλλά το αντίθετο: έστελναν ένα πολύ ευγενικό γράμμα, με το οποίο προσέφεραν ένα νέο δάνειο για να αποπληρωθεί το προηγούμενο χρέος! Αυτό συνεχίστηκε για τριάντα χρόνια, μέχρι που ο Κλίντον εισήγαγε τα ενυπόθηκα δάνεια

υψηλού κινδύνου που σήμαινε ότι ακόμη και οι άνθρωποι που δεν μπορούσαν να καλύψουν τα έξοδά τους με τα έσοδα μπορούσαν να πάρουν στεγαστικά δάνεια κλπ. Τελικά αυτή η κατάσταση έφτασε στο απροχώρητο και έτσι δημιουργήθηκε η χρηματοπιστωτική κρίση.

Παρόλα αυτά, η καπιταλιστική οικονομία φαίνεται να αντέχει. Είχαμε, για παράδειγμα, το κίνημα *Katoláβete τη Wall Street*, το οποίο έτυχε μεγάλης προσοχής από τα ΜΜΕ σε όλον τον κόσμο. Στο μόνο μέρος που δεν έγινε αισθητό ήταν στην ίδια τη *Wall Street*, η οποία λειτουργεί με τον ίδιο ακριβώς τρόπο! Και αυτό είναι το πρόβλημα. Κυριαρχεί η ιδέα, στο μυαλό της κας Μέρκελ και των άλλων πολιτικών, ότι ο μόνος τρόπος είναι να υποστηρίζονται οι τράπεζες για να μπορούν να δίνουν περισσότερα δάνεια. Αλλά αυτή είναι μια πολύ κοντόφθαλμη πολιτική, αφού αυτή η παρθένα περιοχή του καπιταλισμού έχει πια εξαντληθεί: Οποιοσδήποτε μπορούσε να χρεωθεί έχει χρεωθεί! Ακόμα και τα εγγόνια σας είναι ήδη χρεωμένα, δεν υπάρχει αμφιβολία. Θα πληρώνουν αυτά τα τριάντα χρόνια καταναλωτικού οργίου. Κι ενώ στην αρχή η παρθένα περιοχή των ανθρώπων που χρεώνονται απέφερε τεράστια κέρδη, βαθμιαία τα κέρδη αυτά λιγόστεψαν και τώρα είναι μηδαμινά, σύμφωνα με το νόμο της φθίνουσας απόδοσης. Αυτό που γίνεται στην Ελλάδα τώρα είναι ότι η χώρα επενδύει σε φαντάσματα, αυτό ακριβώς είναι οι τράπεζες που δίνουν δάνεια!

Ποια είναι η διέξοδος, αν, όπως είπατε σε μια ομιλία σας, «έχει το μέλλον Αριστερά»;

Μού ζητάτε να απαντήσω ένα ερώτημα το οποίο πολύ πιο έξυπνοι άνθρωποι, όπως ο Στίγκλιτς, δυσκολεύονται να απαντήσουν. Είναι πολύ δύσκολο να βρεθούν ριζικές λύσεις. Κι εκείνο που με ανησυχεί, είναι ότι μεταξύ των πολιτικών θεσμών που έχουμε στη διάθεση μας δεν υπάρχει ούτε ένας που να είναι σε θέση να παράσχει μακροπρόθεσμες λύσεις. Όλες οι κυβερνήσεις υπόκεινται στους, κατά τον R.D.Laing[1], *διπλούς δεσμούς*, που στην περίπτωση των κυβερνήσεων, για να χρησιμοποιήσω μια αναλογία, συνίστανται στις πιέσεις που δέχονται. Από τη μία για να επανεκλεγούν πρέπει να αφουγκράζονται τα αιτήματα του λαού, εκούσια ή ακούσια, και να υποσχεθούν την ικανοποίησή τους. Από την άλλη, όλες οι κυβερνήσεις, δεξιές κι αριστερές, αδυνατούν να τηρήσουν τις προεκλογικές τους δεσμεύσεις λόγω των χρηματιστηρίων και των τραπεζών. Για παράδειγμα, όταν η κυρία Μέρκελ και ο κύριος Σαρκοζί συναντήθηκαν μια Παρασκευή να διαβουλευτούν για το μνημόνιο της Ελλάδας, έλαβαν και κοινοποίησαν κάποιες αποφάσεις και έτρεμαν όλο το σαββατοκύριακο μέχρι να ανοίξουν τα χρηματιστήρια τη Δευτέρα.

Δεν ξέρω αν η άποψη του Laing είναι σωστή ή λάθος ως προς την οικογένεια, αλλά θεωρώ ότι έχω δίκιο όταν υποστηρίζω πως ισχύει στην περίπτωση των κυβερνήσεων. Ο κόσμος ψηφίζει από απογοήτευση. Εχουμε ολοένα και πιο συχνές εναλλαγές Δεξιάς και Αριστεράς. Στα πλαίσια της ίδιας κρίσης, ο αριστερός Θαπατέρο ηττήθηκε από τον δεξιό Ραχόι στην Ισπανία, ενώ στη Γαλλία ο δεξιός Σαρκοζί αντικαταστάθηκε από τον σοσιαλιστή Ολάντ.

Αυτό ακριβώς εννοώ με τον όρο *διπλοί δεσμοί*. Από τη μία η πίεση του εκλογικού σώματος και από την άλλη το παγκόσμιο κεφάλαιο, χρηματιστήρια, τράπεζες, επενδυτές, που υπερβαίνουν οποιαδήποτε κυβέρνηση. Μέχρι και οι ΗΠΑ είναι καταχρεωμένες. Φαντάζεστε να ζητήσουν οι δανειστές της αμερικανικής κυβέρνησης άμεση εξόφληση του χρέους; Η αμερικανική οικονομία θα καταρρεύσει εν ριπή οφθαλμού. Σε συνθήκες διπλών δεσμών, τόσο στην ψυχολογία όσο και στην μακροοικονομία, δεν υπάρχει επιτυχής διαφυγή. Πρέπει να αλλάξει το σύστημα εκ

βάθρων και αυτό χρειάζεται χρόνο.

Ναι, χρειάζεται ριζική λύση. Ποιά η γνώμη σας για τα κινήματα στη Νότια Ευρώπη; Εμείς ελπίζουμε πως τα κινήματα βάσης φαίνονται να ενισχύονται ολοένα. Είναι η πρώτη φορά, που στην Ελλάδα παρατηρούνται ομοιότητες με τα μέσα της δεκαετίας του '70, μετά την πτώση της δικτατορίας. Υπάρχει συσπείρωση των πολιτών και νομίζουμε πως είναι πολύ καλός οϊωνός και ελπιδοφόρος.

Είναι η μόνη ελπίδα. Στο «Ημερολόγιο μιας κακής χρονιάς» ο Νοτιοαφρικανός συγγραφέας Κούτσι επανεξετάζει τις βασικές αρχές που διέπουν τη σκέψη μας, τα θεμέλια του στοχασμού μας που θεωρούνται δεδομένα. Ο αρχαίος ελληνικός όρος είναι «δόξα» και υποδηλώνει τις ιδέες με βάση τις οποίες σκεπτόμαστε, που όμως δεν αμφισβητούμε (ΣτΜ «δοξασία» στα νέα ελληνικά). Μας διευκολύνουν να κατανοήσουμε τι γίνεται γύρω μας, ή τουλάχιστον έτσι νομίζουμε, αλλά δεν υπόκεινται σε έλεγχο. Τις αποδεχόμαστε σιωπηρά. Ο Κούτσι τις θέτει σε αμφισβήτηση. Και λέει λοιπόν: «Αν θέλουμε πόλεμο, τον έχουμε. Αν επιθυμούμε ειρήνη, μπορούμε να την αποκτήσουμε. Αν αποφασίσουμε πως τα έθνη πρέπει να δρουν σε καθεστώς ανταγωνισμού και όχι φιλικής συνεργασίας, αυτό θα γίνει». Επομένως κάθε αλλαγή είναι εφικτή.

Είναι θέμα πολιτικής βούλησης...

Στη θέση των ιδιωτικών επιχειρήσεων, μπορούμε να έχουμε συνεταιρισμούς, Όταν έκανα την διατριβή μου για υφηγεσία στο LSE, το θέμα μου ήταν η κοινωνιολογική ανάλυση του βρετανικού εργατικού κινήματος. Πώς από την παρακμή του στο τέλος του 19^{ου} αιώνα εδραιώθηκε και απέκτησε ισχύ τον 20^ο. Δεν έγινε χάρη στις τράπεζες, ούτε χρηματοδοτήθηκε από ιδρύματα. Ενισχύθηκε όμως από το συνεταιρισμό καταναλωτών Ροτσντέιλ, που ήταν ο πρώτος συνεταιρισμός το 19^{ου} αιώνα. Τα μέλη του αποφάσισαν να σταματήσουν να αγοράζουν από τα μαγαζιά, να μην πληρώνουν τους κεφαλαιούχους, αλλά να διανέμουν τα έσοδα του συνεταιρισμού στα μέλη του και στις τοπικές κοινότητες. Ο Ροτσντέιλ δεν ήταν ο μόνος, υπήρχαν κι άλλοι. Υπήρχαν τα ταμεία αλληλοβοήθειας, που με μια μικρή συνδρομή, τα μέλη σε περίπτωση δυσκολίας μπορούσαν να δανειστούν χρήματα και να μην καταφύγουν στην τράπεζα. Αυτά τα ταμεία δεν ήταν κερδοσκοπικά. Επομένως δεν είναι αποκύημα της φαντασίας του Κούτσι αλλά εφικτό το να γίνουν αλλαγές. Προϋποθέτουν όμως επανάσταση στο επίπεδο της κουλτούρας και νοοτροπίας.

Στην Ελλάδα της κρίσης υπάρχουν παρόμοιες πρωτοβουλίες των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης, που παρακάμπτουν το μεσάζοντα και αγοράζουν από τους παραγωγούς και πωλούν σε τιμές κόστους απευθείας στους καταναλωτές. Μόνο έτσι μπορούν να αντεπεξέλθουν οι πολίτες, των οποίων η αγοραστική δύναμη έχει μειωθεί στο μισό από τις αλλεπάλληλες περικοπές. Πρόκειται για έγκλημα...

Αν τελικά η αλλαγή νοοτροπίας έχει αρχίσει, είναι μια αργή και μακροπρόθεσμη διαδικασία, που πρέπει να υπερνικήσει ισχυρότατους αντιπάλους. Ετσι όταν μιλάμε για λύσεις, το μείζον πρόβλημα δεν είναι το να βρούμε το τι είναι αναγκαίο να γίνει. Σ' αυτό εύκολα μπορούμε να πετύχουμε σύγκλιση απόψεων. Το θέμα είναι το ποιός θα το κάνει.

Μήπως οι αγανακτισμένοι πολίτες;

Σίγουρα όχι τα πολιτικά κόμματα οποιασδήποτε απόχρωσης. Ούτε οι κυβερνήσεις,

που δεν ελέγχουν την οικονομία, οι δυνάμεις τις οποίες είναι παγκόσμιες. Τα κράτη είναι εξ ορισμού υποχρεωμένα να δρουν στα πλαίσια της επικράτειάς τους. Η οικονομία δεν ασχολείται πλέον με το τοπικό επίπεδο, τη νομοθεσία του τόπου, τις προτιμήσεις ή σύστημα αξιών των κατοίκων του. Μόλις διαπιστωθεί σύγκρουση, παίρνουν τους laptop, τα i-pad και i-phones και μετακομίζουν σε χώρες σαν το Μπανγκλαντές, όπου βρίσκουν απρόσκοπτη πρόσβαση σε εργατικά χέρια που κοστίζουν 2 δολάρια τη μέρα. Υπάρχει αυτό που ο Ισπανός κοινωνιολόγος Μανουέλ Καστέλς αποκαλεί «χώρο των ροών» (space of flows). Εκατομμύρια δολάρια μεταφέρονται ελεύθερα με το πάτημα ενός πλήκτρου στον υπολογιστή. Έτσι λοιπόν, από τη μια μεριά έχουμε την εξουσία, που είναι απελευθερωμένη από τον πολιτικό έλεγχο και από την άλλη έχουμε την πολιτική, που συνεχώς πάσχει από έλλειμμα εξουσίας, μια και η εξουσία εξατμίζεται στον χώρο των ροών.

Εννοείτε ότι η πολιτική είναι τοπική, ενώ η εξουσία παγκόσμια...

Ακριβώς. Και ο πιο αδύναμος κρίκος δεν είναι η κοινότητα, η πόλη, ή οποιαδήποτε άλλη μορφή τοπικότητας, αλλά το ίδιο το κράτος, που είναι παγιδευμένο μεταξύ δύο πυρών, του έθνους από τη μια και των αγορών από την άλλη. Και οι πρωτοβουλίες που αναφέρατε γεννιούνται στο υπο-εθνικό επίπεδο. Οι θεσμοί του εθνικού επιπέδου (κόμματα, κυβέρνηση, βουλή κλπ) δε μπορούν ν' αντεπεξέλθουν στη διπλή αυτή πίεση. Οι πολίτες στην προσπάθειά τους να προστατευθούν από τις επιπτώσεις αυτών των ανώνυμων δυνάμεων της αγοράς αντιδρούν με τον παραδοσιακό τρόπο, δηλαδή οργανώνονται με γνωστούς τους, γείτονες, με όλους αυτούς με τους οποίους αντιλαμβάνονται από κοινού, πως η βελτίωση του τόπου τους θα έχει θετικό αντίκτυπο σε όλους και δεν είναι ανταγωνιστικό παιχνίδι με νικητές και ηττημένους.

Γίνεται στις μέρες μας συχνά λόγος για δίκτυα...

Ξέρετε, αντιμετωπίζω τον όρο αυτόν με δυσπιστία. Τα **δίκτυα** έχουν να κάνουν με την επικοινωνία και η επικοινωνία περιλαμβάνει ταυτόχρονα τη δυναμική της σύνδεσης και τη δυναμική της αποσύνδεσης. Προτιμώ να μιλάω για **κοινότητα**, γιατί αυτός ο όρος εμπεριέχει την έννοια της δέσμευσης, κάτι που δεν ισχύει στην περίπτωση των δικτύων. Σήμερα, μπορεί κανείς να έχει εκατοντάδες φίλους σε ένα online δίκτυο και απλά κάποια στιγμή να σταματήσει να επικοινωνεί με κάποιους, χωρίς να χρειαστεί καν να εξηγήσει γιατί ή να ζητήσει συγγνώμη.

Στις τελευταίες εκλογές στην Ελλάδα, ο ΣΥΡΙΖΑ πέτυχε ποσοστό περίπου 27% για πρώτη φορά στην ιστορία. Η δέσμευσή του είναι ότι θα σταματήσει την αποπληρωμή του χρέους και τα μέτρα λιτότητας που έχουν επιβληθεί.

Από μια άποψη ήταν ευτυχής συγκυρία που η Αριστερά δε μπόρεσε να γίνει κυβέρνηση. Μπορώ να φανταστώ τη δυσκολία της θέσης της απέναντι σε πολιτικές που έχουν επιβληθεί, όχι από την Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά από τις ανώνυμες δυνάμεις της αγοράς. Όσο ισχυρή θέληση και καλή οργάνωση και να έχουν τα κόμματα, δε νομίζω ότι μπορούν να καταφέρουν κάτι αν δεν αλλάξει το σύστημα. Όπως ανέφερα, εκείνο που παρατηρείται σήμερα είναι η αποκοπή της εξουσίας από την πολιτική. Ως **εξουσία** αντιλαμβάνομαι την ικανότητα να κάνει κανείς κάποια πράγματα. Ως **πολιτική** αντιλαμβάνομαι την ικανότητα να αποφασίζει κανείς τι πρέπει να γίνει. Παλιότερα, το ζητούμενο ήταν να επιβάλλει κανείς τη δική του πολιτική ατζέντα. Ήταν δεδομένο ότι το κράτος θα υλοποιούσε την όποια ατζέντα. Σήμερα, τα πράγματα είναι διαφορετικά. Δεν εννοώ ότι το κράτος είναι τελείως ανίσχυρο, αλλά ότι έχει περιορισμένα περιθώρια ελιγμών. Έτσι, μπορεί π.χ. να αποφασίσει ποιούς θα φορολογήσει περισσότερο, αλλά δεν έχει λόγο στα μεγάλα

προβλήματα. Όλοι οι πολιτικοί θεσμοί που δημιουργήθηκαν μεταπολεμικά βασίζονταν στην αντίληψη ότι το κράτος είναι ικανό να διαχειριστεί την οικονομία, την άμυνα, όπως και τις πολιτισμικές νόρμες μιας κοινωνίας.

Αλλά τώρα πια η ιδέα της εθνικής κυριαρχίας αποτελεί αυταπάτη, αφού δεν υπάρχει ούτε ένα έθνος που να είναι κυρίαρχο. Ακόμη και πολύ θαρραλέοι πολιτικοί, όπως ο Λούλα στη Βραζιλία, χρειάζεται να παρακολουθούν τις αντιδράσεις των αγορών όταν υιοθετούν τη μια ή την άλλη πολιτική. Αντίθετα, κυριαρχούν τα χρηματιστήρια που δεν κάνουν τίποτε άλλο από το να παρακολουθούν τις ισοτιμίες των νομισμάτων κι όταν εντοπίσουν μια αδυναμία να την διογκώνουν μέχρι να πάρει διαστάσεις τεράστιου προβλήματος μέσω των ΜΜΕ και της πληροφορικής, ώστε να οδηγήσουν σε πτώση των μετοχών και υποτιμήσεις και να δημιουργήσουν συνθήκες κερδοσκοπίας για το μεγάλο κεφάλαιο.

Πώς μπορεί να επέλθει η αλλαγή; Πώς είναι δυνατόν το σύστημα της αγοράς να παραμένει τόσο σταθερό σ' ένα περιβάλλον γενικής ρευστότητας, για να χρησιμοποιήσουμε δικούς σας όρους;

Όπως σάς είπα, δε βλέπω κάποια αρχή ικανή να επιβάλει κάτι διαφορετικό και πιστεύω ότι για να υπάρξει θα περάσουν δεκαετίες, δεν είναι κάτι που θα εμφανιστεί μέχρι τις επόμενες εκλογές. Η μόνη ριζική λύση που βλέπω είναι να εδραιωθεί ένας τρόπος ζωής που θα καταστήσει το υπάρχον σύστημα έκπτωτο. Δηλαδή, να σταματήσει το σκεπτικό τού να δανείζεται κανείς για την απόκτηση αυτοκινήτου ή σε επίπεδο κρατών το να καταφεύγουν σε δανεισμό για να μειώσουν τους φόρους για τους πολύ πλούσιους, και να υιοθετηθεί ένας τρόπος ζωής, που θα παρέχει σε κάποιο βαθμό ασφάλεια σε όλους. Σε τέτοιο περιβάλλον οι κερδοσκόποι δεν μπορούν να κάνουν πολλά πράγματα.

Δηλαδή ένας αντικαταναλωτικός τρόπος ζωής.

Ακριβώς. Το μισό πρόβλημα είναι ο υπερβολικός, καταναλωτισμός της σπατάλης, που κυριαρχεί. Γι' αυτό και κανένα επίδοξο κόμμα εξουσίας δεν υπόσχεται στους ψηφοφόρους πως θα πατάξει τον καταναλωτισμό. Δεν μιλάμε φυσικά για λιτότητα, αλλά για αλλαγή νοοτροπίας και τρόπου ζωής με έμφαση στην ικανοποίηση των αναγκών και όχι την ικανοποίηση των καταναλωτών. Ο κόσμος τότε δε θα σπαταλάει χρήματα για την απόκτηση διάφορων gadgets, όπως για παράδειγμα το να αγοράζεις καινούριο κινητό, χωρίς το παλιό να έχει βλάβη...

Αυτό γίνεται γιατί οι κατασκευαστές των gadgets διασφαλίζουν ότι μόλις εισαχθεί το νέο μοντέλο μιας συσκευής τα παλιότερα θα γίνουν παρωχημένης τεχνολογίας και αυτό ακριβώς τονίζουν όταν τα διαφημίζουν. Τέτοια τεχνάσματα χρησιμοποιούν για να παγιδεύουν τους καταναλωτές.

Φυσικά. Τα διαφημιστικά κόλπα αρχίζουν από τις διαφημίσεις στην παιδική τηλεόραση, όταν π.χ. τα νέα μοντέλα αθλητικών παπούτσιών παρουσιάζονται με τέτοιο τρόπο, που κάνει τα παιδιά να αισθάνονται πως θα γίνουν ρεζίλι στο σχολείο αν εμφανιστούν με παλιότερα. Μ' αυτόν τον τρόπο ασκούνται πιέσεις από παντού και απαιτείται θάρρος και αντοχή για να αντισταθεί κανείς στον καταναλωτισμό. Κάποιοι το κατορθώνουν και δημιουργούνται μικροί πυρήνες, όπως για παράδειγμα στην Ιταλία υπάρχει το κίνημα slow food, που έχει εξαπλωθεί σε 160 χώρες. Ή το Cittaslow, που αποσκοπεί στην επιβράδυνση του ρυθμού ζωής στα αστικά κέντρα και στη διασφάλιση της ποιότητας ζωής αντί για την ποιότητα της κατανάλωσης. Τέτοιες πρωτοβουλίες, αποτελούν «νησάκια» σε ένα αρχιπέλαγος. Από αυτό το σημείο ως τη

ριζική αλλαγή νοοτροπίας είναι μακρύς ο δρόμος. Με παρηγορεί όμως η σκέψη πως κάθε πλειοψηφία στην ιστορία ξεκίνησε ως μειοψηφία κι έτσι το ίδιο μπορεί να συμβεί και με τις κινήσεις που αναφέραμε. Δεν έχω δυστυχώς άλλο όραμα να σας προσφέρω.

Ποιός θεωρείτε ότι είναι ο ρόλος των διανοούμενων σε αυτήν την προσπάθεια;

Η διανόηση έχει γίνει κι αυτή ένα προϊόν που πωλείται και αγοράζεται και αυτό ισχύει για όλους, τόσο συντηρητικούς όσο και προοδευτικούς. Παλιότερα, ας πούμε στη δεκαετία του '30, υπήρχαν διανοούμενοι με κάποιο όραμα, κομμουνιστικό ή ακόμη και φασιστικό. Σήμερα, οι διανοούμενοι με όραμα είναι πολύ λίγοι. Ο Μισέλ Φουκώ έχει πει ότι δεν υπάρχουν πια ολοκληρωμένοι διανοούμενοι: οι πανεπιστημιακοί στηρίζουν τα πανεπιστήμια, οι καλλιτέχνες τα θέατρα, οι γιατροί τα νοσοκομεία, η κάθε κατηγορία τα δικά της επαγγελματικά συμφέροντα. Λείπουν οι διανοούμενοι που θα στοχαστούν με πλαίσιο αναφοράς την ανθρωπότητα ολόκληρη.

Αυτή η απουσία έχει να κάνει με τη σχετικοποίηση και την εμπορευματοποίηση της γνώσης;

Οι διαδικασίες της εμπορευματοποίησης, της απορρύθμισης, του ατομισμού χαρακτηρίζουν όλες τις πλευρές της σύγχρονης κοινωνίας. Έτσι δεν υπάρχουν πια «κέντρα βάρους», σημεία συνένωσης, και «εργοστάσια αλληλεγγύης». Όλα είναι σκόρπια, ρευστά. Συνεργαζόμαστε στιγμιαία για την αντιμετώπιση ενός προβλήματος και στη συνέχεια μεταπηδάμε σε κάτι άλλο όταν βαρεθούμε και όχι όταν το πρόβλημα έχει επιλυθεί. Δεν υπάρχει αγκυροβόλι.

Αν λοιπόν, όπως περιγράφετε και στα βιβλία σας, ζούμε πια σε ένα μεταμοντέρνο, ρευστό κόσμο, μια ρευστή μετανεωτερικότητα, ποιά θα είναι η διάδοχη κατάσταση;

Χρησιμοποιώ, όπως ίσως ξέρετε, τον όρο *interregnum*, που χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον Τίτο Λίβιο για να περιγράψει την κατάσταση στη Ρώμη μετά το θάνατο του Ρωμύλου, που βασίλευσε για 37 χρόνια, όσο ήταν τότε ο μέσος όρος ζωής. Μετά το θάνατό του, ελάχιστοι Ρωμαίοι θυμούνταν τη Ρώμη πριν το Ρωμόλο. Οπότε επικρατούσε μια κατάσταση τραγικής αβεβαιότητας και έλλειψης προσανατολισμού μέχρι να βρεθεί βασιλιάς. Ο Γκράμισι δανείστηκε τον όρο και τον προσάρμοσε για να περιγράψει μια κατάσταση, όπου οι παλιές πρακτικές δεν είναι πια αποτελεσματικές, ενώ νέοι τρόποι δεν έχουν ακόμα εφευρεθεί. Είναι εξαιρετικά δύσκολο να προβλέψουμε ποιοί θα είναι αυτοί οι τρόποι. Ίσως σε άλλα σημεία της υδρογείου να έχουν ήδη βρεθεί και να μην το γνωρίζουμε. Αυτό το μαθαίνουμε πάντα εκ των υστέρων. Στη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, ούτε ένα από τα γεγονότα που άλλαξαν τον ρου της ιστορίας δεν είχε προβλεφθεί. Όλα αποτέλεσαν εκπλήξεις και ο κόσμος δεν μπορούσε να πιστέψει, πως συνέβαιναν. Όταν μελετούσα την ιστορία του εργατικού κινήματος στη Βρετανία και έκανα έρευνα στα αρχεία της Guardian στο Μάντσεστερ, διαπίστωσα πως ούτε μια φορά μέχρι το 1870 δεν είχε γίνει αναφορά στην βιομηχανική επανάσταση, ούτε στην κοιτίδα της, το Μάντσεστερ. Ο κόσμος δεν είχε αντιληφθεί πως ζούσε τη βιομηχανική επανάσταση. Επομένως, αν τώρα ζούμε μια μετα-ρευστή επανάσταση, μόνο τα παιδιά σας θα τη συνειδητοποιήσουν.

Αυτό είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον.

Ο συμπατριώτης σας Κορνήλιος Καστοριάδης, όταν, λόγω των ριζοσπαστικών του θέσεων, ερωτήθηκε αν στόχος του ήταν να αλλάξει τον κόσμο απάντησε «Ούτε κατά διάνοια. Ποτέ δεν πέρασε από το μυαλό μου να αλλάξω τον κόσμο. Αυτό που

επιθυμώ είναι να αλλάξει η ανθρωπότητα από μόνη της, όπως έκανε τόσες φορές στο παρελθόν». Αυτή είναι οπτική αισιόδοξου ανθρώπου.

Την προσυπογράφετε σε τελική ανάλυση;

Δεν θα προλάβω να το δω, γιατί είναι μακροπρόθεσμο. Όμως ελπίζω ο 21^{ος} αιώνας να είναι αφιερωμένος στην επανασύνδεση εξουσίας και πολιτικής, μέσα από συλλογική δράση και κοινούς στόχους. Η διάκριση μεταξύ αισιόδοξης και απαισιόδοξης στάσης κατά τη γνώμη μου είναι λογικά εσφαλμένη, αφού δεν εξαντλεί όλες τις πιθανότητες. Ποιός είναι ο αισιόδοξος; Όποιος πιστεύει, πως ο κόσμος ως έχει εδώ και τώρα είναι ο καλύτερος δυνατός. Ποιός είναι ο απαισιόδοξος; Αυτός που σκέπτεται, πως ίσως ο αισιόδοξος να έχει δίκιο.

Υπάρχει και ο Καστοριάδης μεταξύ των δύο θέσεων, που λέει πως ένας άλλος κόσμος είναι εφικτός και έλπιζε πως κάποτε θα πραγματοποιηθεί. Όσον αφορά στο απώτερο μέλλον η άποψη του είναι σωστή, όχι όμως όσον αφορά στο άμεσο μέλλον. Όσο για μένα, είμαι βραχυπρόθεσμο απαισιόδοξος και μακροπρόθεσμο αισιόδοξος. Δεν βλέπω ριζοσπαστικές αλλαγές σύντομα, αλλά είμαι σίγουρος, πως είναι στο πρόγραμμα.

[1] Ο ψυχίατρος R.D. Laing, ορίζει ως «διπλούς δεσμούς», τα διαφορετικά αντιφατικά μηνύματα στα οποία είναι εκτεθειμένα τα μέλη της οικογένειας λόγω της ταυτόχρονης επιρροής της κοινωνίας και της οικογένειας και την ανάγκη να απαντήσουν σε πολύ συχνά παράλογες προκλήσεις για να μην τιμωρηθούν.

3^η ΕΒΔΟΜΑΔΑ: Νέοι αξιακοί και νοηματικοί προσανατολισμοί

- **Μουφ, Σαντάλ: «Η δημοκρατία έχει ανάγκη από συναίσθημα και αντιπαράθεση»**

(Συνέντευξη, Περιοδικό *ΧΡΟΝΟΣ*, τ. 13, Μάιος 2014)

«Ο μόνος αποτελεσματικός τρόπος για την αντιμετώπιση του δεξιού λαϊκισμού, θα ήταν η ανάπτυξη ενός επιτυχημένου αριστερού λαϊκισμού», υποστηρίζει η θεωρητικός της πολιτικής επιστήμης Chantal Mouffe σε συνέντευξή της στο *Mondiaal Nieuws*

Σαντάλ Μουφ

Μετάφραση: Αντώνης Γαλανόπουλος

Οι διαδηλώσεις του τελευταίου έτους στην Τουρκία, τη Βραζιλία και την Αίγυπτο, αλλά και σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες όπου είχαν ανακοινωθεί μεταρρυθμίσεις και περικοπές στους προϋπολογισμούς, στάθηκαν αφορμή γι' αυτή τη συνέντευξη που δημοσιεύτηκε τον Νοέμβριο του 2013. Ένα από τα επαναλαμβανόμενα ερωτήματα κατά τη διάρκεια αυτών των διαδηλώσεων ήταν το αν οι άνθρωποι εξακολουθούν να αισθάνονται ότι εκπροσωπούνται από τους δημοκρατικά εκλεγμένους ηγέτες τους. Είναι λοιπόν οι παγκόσμιες διαδηλώσεις ένα προοίμιο για το τέλος της δημοκρατίας ή θα πρέπει να ερμηνευτούν ως ένδειξη ότι οι πολίτες θέλουν να αναζωογονήσουν το πολιτικό σύστημα; Το *MondiaalNieuws* συζήτησε με τη Σαντάλ Μουφ, παγκοσμίου φήμης πολιτική επιστήμονα και μία από τις πιο σημαντικές –παγκοσμίως– ακαδημαϊκές φωνές στη συζήτηση για τη δημοκρατία.

Η στρατηγική που εφαρμόστηκε από τους «Αγανακτισμένους» και το κίνημα Occupy εγείρει ερωτήματα, ιδιαίτερα για την άρνησή τους να συνεργαστούν με κόμματα, εργατικά συνδικάτα ή άλλους αντιπροσωπευτικούς δημοκρατικούς θεσμούς. Σύμφωνα με τη Μουφ, αυτή η στρατηγική δεν προσφέρει καμία απάντηση στο δημοκρατικό έλλειμμα, το οποίο ορίζει ως «έλλειψη πραγματικών εναλλακτικών λύσεων».

Η συνέντευξη αυτή μας βοηθά να εκτιμήσουμε τις αλλαγές που επέφεραν στο παγκόσμιο πολιτικό τοπίο τα κινήματα διαμαρτυρίας που ξεπήδησαν σε διάφορα μέρη του πλανήτη τα τελευταία χρόνια. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την Ευρώπη, ενόψει μάλιστα και των εκλογών για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, έχουν οι παρατηρήσεις της Σαντάλ Μουφ για τη μεταπολιτική συνθήκη, τη συναίνεση στο κέντρο, τη δημοκρατία και φυσικά η ξεχωριστή πραγμάτευση του λαϊκισμού που επιχειρεί.

Τα παραδοσιακά πολιτικά κόμματα υιοθέτησαν όλα το ίδιο οικονομικό μοντέλο –τη νεοφιλελεύθερη συναίνεση–, γεγονός που καθιστά όλο και πιο δύσκολο για τους πολίτες να πιστέψουν ότι η ψήφος τους μπορεί να κάνει πραγματικά τη διαφορά. Ειδικά οι κατώτερες τάξεις έχουν χάσει την πολιτική τους φωνή, καθώς τα σοσιαλιστικά και σοσιαλδημοκρατικά κόμματα μετατοπίζονται προς το κέντρο. Μετανάστευσαν στη νέα Ακροδεξιά, η οποία ανέλαβε τον ρόλο του κόμματος που στέκεται ενάντια στο κατεστημένο ως υπερασπιστής του απλού λαού. «Ο μόνος αποτελεσματικός τρόπος για την αντιμετώπιση του δεξιού λαϊκισμού θα ήταν η ανάπτυξη ενός επιτυχημένου αριστερού λαϊκισμού», λέει η Μουφ.

Ακολουθεί η συνέντευξη στη Mondiaal Nieuws

Mondiaal Nieuws: Πώς θα ορίζατε τον «λαϊκισμό»;

Chantal Mouffe: Ο λαϊκισμός έχει να κάνει με τον εντοπισμό ενός πλήθους γύρω από μια πολιτική ιδέα. Η διαδικασία διαμόρφωσης ενός «εμείς» προϋποθέτει αναγκαστικά τη δημιουργία ενός «αυτοί». Αριστερά και δεξιά λαϊκιστικά κόμματα δεν διαφέρουν στην εφαρμογή αυτής της αρχής, αλλά χρησιμοποιούν άλλες έννοιες για να ορίσουν το «εμείς» και το «αυτοί». Ενώ τα δεξιά κόμματα χτίζουν τη δική τους έννοια του «λαού» στη βάση του αποκλεισμού των μεταναστών (κυρίως αυτών από τις ισλαμικές χώρες), τα αριστερά κόμματα κινητοποιούν τους πολίτες κατά των τραπεζών, των εκπροσώπων του χρηματοπιστωτικού τομέα και των θεσμών της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης. Η κύρια πρόκληση είναι να δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνέργειες μεταξύ των κοινωνικών κινημάτων και των πολιτικών κομμάτων, επειδή καθένα από αυτά από μόνο του δεν είναι ικανό να πετύχει την αναγκαία ριζική μεταρρύθμιση του πολιτικού συστήματος. Ο στόχος πρέπει να είναι να αποκατασταθεί η αντιπροσωπευτική αξία της δημοκρατίας με την εισαγωγή περισσότερης διαφάνειας και λογοδοσίας.

M.N.: ***Στην Τουρκία, τη Βραζιλία και την Αίγυπτο, οι κυβερνήσεις εκλέχτηκαν με σαφείς πλειοψηφίες και με σαφή προγράμματα. Και όμως, βρίσκονται αντιμέτωπες με μαζικά κινήματα διαμαρτυρίας.***

Ch.M.: Στην Τουρκία, παρά τις βαθιές αντιθέσεις στην κοινωνία, δεν υπάρχει καμία πραγματική δυνατότητα επιλογής, διότι δεν υπάρχει αξιόπιστη αντιπολίτευση. Το Α.Κ.Ρ. του πρωθυπουργού Ερντογάν έχει κερδίσει εύκολα τις τρεις τελευταίες κοινοβουλευτικές εκλογές.

Η Βραζιλία είναι μια εντελώς διαφορετική ιστορία. Οι διαμαρτυρίες εκεί ξεκίνησαν με μια εύλογη απαίτηση για οικονομικά προσιτές δημόσιες μεταφορές, ένα προοδευτικό αίτημα. Η Ντίλμα Ρούσεφ αντέδρασε θετικά στο αίτημα, αλλά πολύ σύντομα ομάδες της δεξιάς αντιπολίτευσης άρχισαν να συμμετέχουν στις διαμαρτυρίες. Αυτό οδήγησε στο να μετατραπούν οι διαδηλώσεις στους δρόμους της Βραζιλίας σε μεγάλες διαμαρτυρίες, με στόχο να ρίξουν την κυβέρνηση.

Και είναι σαφές ότι αυτή η κυβέρνηση δεν είναι αλάνθαστη. Υπήρξαν σοβαρά προβλήματα με τη διαφθορά, η μεγάλης κλίμακας αγροτοβιομηχανία έχει στερήσει από πολλούς ανθρώπους τα γεωργικά εισοδήματά τους κ.λπ. Το πρόβλημα για τη Ρούσεφ είναι ότι το δικό της κόμμα, το Κόμμα των Εργατών (Partido dos Trabalhadores – PT), δεν κατάφερε ποτέ να εξασφαλίσει την πλειοψηφία, γεγονός που το αναγκάζει να κυβερνήσει σε συνασπισμό με άλλα κόμματα. Όταν η Ρούσεφ προτείνει τη διενέργεια δημοψηφίσματος για ορισμένες μεταρρυθμίσεις, έχει απέναντί της μέλη της κυβέρνησής της ή κόμματα της πλειοψηφίας της. Με αυτή την έννοια, οι διαδηλώσεις θα μπορούσαν να είναι ένας χρήσιμος τρόπος για να ωθήσει την κυβερνητική πολιτική και τις μεταρρυθμίσεις προς την κατεύθυνση που θέλει ο λαός.

M.N.: ***Όταν οι εκλογές φέρνουν κάπου ένα ισλαμικό κόμμα στην εξουσία, όπως έκαναν στην Αίγυπτο, την Τουρκία ή την Τυνησία, οι Δυτικοί παρατηρητές***

συχνά αναφέρονται στη δεκαετία του 1930 και την εμπειρία εκλογής αυταρχικών καθεστώτων. Συμμερίζεστε αυτή την ανησυχία;

Ch.M.: Ναι, αλλά στην πραγματικότητα δεν θα πρέπει να στραφούμε στην εμπειρία της Γερμανίας, αλλά στην περίπτωση της Αλγερίας τη δεκαετία του 1990. Όταν το Μέτωπο Ισλαμικής Σωτηρίας (Islamic Salvation Front) ήταν έτοιμο να κερδίσει τις εκλογές, αυτές ακυρώθηκαν, προκειμένου να εμποδιστούν οι ισλαμιστές από το να πάρουν την εξουσία. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να ξεκινήσει ένας φοβερός και αιματηρός εμφύλιος πόλεμος που προκάλεσε εκατοντάδες χιλιάδες νεκρούς. Αυτή είναι η εναλλακτική λύση; Φοβάμαι ότι η Αίγυπτος κινείται προς αυτή την κατεύθυνση, ότι ο Αλ-Σίσι έχει ως στόχο να εξαλείψει πλήρως και να καταστρέψει τη Μουσουλμανική Αδελφότητα. Και οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι δεν είναι βεβαίως διατεθειμένοι να παραιτηθούν από την εκλογική τους νίκη. Εν τω μεταξύ, όλο και περισσότεροι άνθρωποι χάνουν τη ζωή τους κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων μεταξύ των δύο πλευρών και η χώρα φαίνεται να σύρεται προς το αλγερινό σενάριο.

M.N.: Στη θεωρία σας για μια πλουραλιστική δημοκρατία με αντιτιθέμενες πολιτικές θέσεις τονίζετε ότι θα πρέπει να υπάρχουν τουλάχιστον κάποιες κοινές αξίες. Ειδικότερα, αναφέρεστε στην ελευθερία και την ισότητα για όλους. Πώς φτάσατε σε αυτό το συμπέρασμα;

Ch.M.: Υποθέτω ότι οι αξίες αυτές αποτελούν τον πυρήνα της δημοκρατικής πρακτικής που αναπτύσσεται στην Ευρώπη. Αλλά πρέπει να συνειδητοποιήσουμε ότι αυτές οι αξίες επανερμηνεύονται συνεχώς με διαφορετικό και συχνά αντιφατικό τρόπο. Είναι άραγε αυτές οι δημοκρατικές αξίες, οικουμενικές αξίες; Ίσως αφήνουν ωστόσο περιθώρια ερμηνείας και διαφορετικής εφαρμογής. Στους ισλαμικούς πολιτισμούς, για παράδειγμα, η κοινότητα υπερισχύει του ατόμου. Έτσι, υπάρχει μια διαφορετική σχέση μεταξύ της ελευθερίας του ατόμου σε μια δημοκρατία και του συμφέροντος της κοινότητας.

M.N.: Θα μπορούσατε να προσθέσετε την κοινωνική συνοχή ως μία από τις βασικές προϋποθέσεις για μια λειτουργική δημοκρατία;

Ch.M.: Πράγματι, αλλά σε διαφορετικό επίπεδο από τις ηθικές-πολιτικές προϋποθέσεις. Η κοινωνική συνοχή είναι μάλλον μια κοινωνιολογική συνθήκη, όχι μια αξία. Με άλλα λόγια, εάν το χάσμα μεταξύ πλουσίων και φτωχών αυξάνει, η δημοκρατία κινδυνεύει.

M.N.: Η κοινωνική συνοχή δεν σχετίζεται μόνο με τις ταξικές διαφορές αλλά και με τις πολιτισμικές διαφορές. Στη Δύση, η ισότητα των βασικών αξιών συχνά ερμηνεύεται με έναν κοινωνικοπολιτισμικό τρόπο: απαγόρευση των διακρίσεων με βάση τις σεξουαλικές προτιμήσεις, το φύλο, την καταγωγή κ.λπ.

Ch.M.: Τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα στην Ευρώπη μετατόπισαν πράγματι τη μάχη για την κοινωνική και οικονομική ισότητα στην ισότητα με βάση την ταυτότητα. Τα αριστερά κόμματα συνήθιζαν να υποστηρίζουν την αναδιανομή του πλούτου, τώρα τονίζουν την αναγνώριση των διαφορετικών ταυτοτήτων. Αυτή η αλλαγή δεν έγινε αποδεκτή από τις κατώτερες τάξεις. Δικαιολογημένα αισθάνθηκαν απογοητευμένοι. Δεν θέλω να υπονοήσω ότι αυτές οι νέες μορφές ισότητας και

αναγνώρισης δεν είναι σημαντικές, αλλά δεν θα πρέπει να αντικαταστήσουν την κοινωνική και οικονομική ισότητα.

Η παγκοσμιοποίηση οδήγησε σε αύξηση του ανταγωνισμού στη βάση της κοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων με χαμηλή ειδίκευση και τους νεοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας. Το φαινόμενο αυτό δεν γίνεται κατανοητό από τη μεσαία τάξη ως πρόβλημα ανισότητας ή ως έλλειψη προστασίας από το κράτος αλλά ως πρόβλημα ρατσισμού. Αντί για αλληλεγγύη, οι εργαζόμενοι χαμηλής ειδίκευσης αντιμετωπίζουν ηθικές επικρίσεις. Αντικαταστήσαμε τον πολιτικό διάλογο με τις ηθικολογίες της μεσαίας τάξης. Αυτή η «προοδευτική» στάση απευθύνεται φυσικά προς τη μεσαία τάξη, αλλά αφήνει τις ψήφους των κατώτερων τάξεων σε κόμματα όπως το Εθνικό Μέτωπο (Front national) στη Γαλλία.

M.N.: Ισχυρίζεστε ότι η δημοκρατία έχει ανάγκη από συναίσθημα και αντιπαράθεση αντί του ορθολογισμού και της συναίνεσης. Και όμως υπάρχουν πολλά παραδείγματα που αποδεικνύουν ότι η συναισθηματική λαϊκιστική πολιτική οδηγεί σε προσπάθειες φίμωσης ή ακόμη και εξάλειψης των αντιπάλων.

Ch.M.: Σύμφωνα με τον Σπινόζα, υπάρχουν δύο βασικά συναισθήματα: ο φόβος και η ελπίδα. Τα δεξιά κόμματα χρησιμοποιούν σχεδόν πάντα τον φόβο για να κινητοποιήσουν τους ψηφοφόρους. Νομίζω ότι τα αριστερά κόμματα κερδίζουν ψηφοφόρους με βάση την ελπίδα και τις εναλλακτικές απέναντι στο κατεστημένο. Η ελπίδα έχει τις ρίζες της στη δικαιοσύνη και την ισότητα. Μου φαίνεται ότι μια συναισθηματική δέσμευση για περισσότερη δικαιοσύνη δεν είναι καθόλου προβληματική.

Δεν είμαι υπέρ της πολιτικής με βάση τον ανταγωνισμό αλλά με βάση ένα σχέδιο, με πλήρη αναγνώριση των νόμιμων απαιτήσεων των πολιτικών αντιπάλων. Είναι αυτό που αποκαλώ «αγωνισμό». Μετά από χρόνια αγεφύρωτων διαφορών στη Βόρεια Ιρλανδία, έχουν καταφέρει να μεταμορφώσουν την κατάσταση από ένα εχθρικό, ανταγωνιστικό κλίμα σε μια διαχειρίσιμη, αγωνιστική σύγκρουση. Η σύγκρουση δεν εξαφανίστηκε, αλλά τα διάφορα μέρη αναγνώρισαν τα θεσμικά όργανα, τους κανόνες και τις διαδικασίες του άλλου, που δημιουργήθηκαν για να διαχειριστούν αυτή τη σύγκρουση. Πιθανότατα αυτή θα είναι επίσης η καλύτερη λύση και για την ισραηλινοπαλαιστινιακή σύγκρουση.

M.N.: Το δυτικοευρωπαϊκό πρότυπο διαβούλευσης μπορεί να αφαιρέσει το συναίσθημα από την πολιτική, αλλά έφερε ευημερία και αναδιανομή του πλούτου.

Ch.M.: Η σοσιαλδημοκρατία ήταν μια προσπάθεια να γίνει η σύγκρουση μεταξύ εργασίας και κεφαλαίου «διαχειρίσιμη» ή «αγωνιστική». Μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '60 ωστόσο, οι κεφαλαιοκράτες εκτίμησαν ότι το μερίδιο της εξουσίας και των μέσων που έπρεπε να δώσουν, προκειμένου να διαχειριστούν τη βασική ταξική σύγκρουση, ήταν πολύ σημαντικό. Έτσι απλώς αγνόησαν τη διαδικασία διαβούλευσης και τα θεσμικά της όργανα. Από τη Μάργκαρετ Θάτσερ και τον Ρόναλντ Ρέηγκαν, αυτή η νεοφιλελεύθερη τάση κατάφερε να κερδίσει όλο και μεγαλύτερη επιρροή στο οικονομικό και πολιτικό πεδίο και, τελικά, στο φαντασιακό των ανθρώπων. Οι ιδέες και οι πεποιθήσεις είναι μια πολιτική κατασκευή: ομάδες

που θέλουν να έρθουν στην εξουσία θα πρέπει να διασφαλίζουν ότι η κοινή γνώμη θεωρεί το πρόγραμμά τους δίκαιο και νόμιμο.

M.N.: Η νεοφιλελεύθερη κυριαρχία στο πολιτικό και δημόσιο φαντασιακό επιβίωσε ακόμα και από το οικονομικό κραχ του 2008.

Ch.M.: Είναι σαφές ότι το 2008 μια τεράστια ευκαιρία πήγε χαμένη. Η εξήγηση γι' αυτό είναι ότι δεν υπήρχε μια οργανωμένη αριστερή παράταξη. Σε πολλές περιπτώσεις, τα αριστερά κόμματα ήταν μέρος του συστήματος που ξαφνικά κατέρρευσε. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, οι Εργατικοί και ιδίως ο Γκόρντον Μπράουν είχε επιτρέψει στον οικονομικό κανιβαλισμό του Σίτι να αυξηθεί στον μεγάλο βαθμό που αυξήθηκε. Στη Γαλλία, οι ιδιωτικοποιήσεις ξεκίνησαν υπό τον Λιονέλ Ζοσπέν. Δεν μπορούσε κανείς να περιμένει ότι τα λεγόμενα αριστερά κόμματα θα είχαν έτοιμη μια εναλλακτική λύση για μια πολιτική που τα ίδια είχαν δημιουργήσει και εφαρμόσει. Τα δεξιά κόμματα εκμεταλλεύονται τώρα τον διαθέσιμο χώρο που η Αριστερά δεν ήταν σε θέση να καταλάβει το 2008, με στόχο τους την εξάλειψη των τελευταίων υπολειμμάτων του κράτους πρόνοιας.

M.N.: Αραγε δεν είναι δύσκολο πια να εκφραστεί ένα αριστερό σχέδιο στη Δύση, στον βαθμό που η υπόσχεση για μια καλύτερη ζωή με περισσότερη κατανάλωση και λιγότερη εργασία –για διάφορους λόγους– δεν είναι πλέον ρεαλιστική; Δεν μπορούμε απλώς να αγνοήσουμε την κλιματική αλλαγή και τα όρια στη παραγωγή και την κατανάλωση.

Ch.M.: Η βιωσιμότητα καθαυτήν δεν είναι ένα αριστερό θέμα. Οι άνθρωποι που συμμετέχουν σε ένα δεξιό κοινωνικό πρόγραμμα μπορεί επίσης να ανησυχούν για τα όρια της ανάπτυξης και το μέλλον του πλανήτη μας. Ένα αριστερό σχέδιο για το μέλλον θα πρέπει να περιλαμβάνει μια αποστολή για να πραγματώσουμε τη δικαιοσύνη σε διεθνές επίπεδο, και απαιτεί μια πολιτιστική και ηθική επανάσταση. Πρέπει να συνειδητοποιήσουμε ότι το σημερινό μοντέλο ανάπτυξης, που καθοδηγείται από την κατανάλωση, δεν είναι βιώσιμο. Όχι μόνο από οικολογική άποψη, αλλά και από κοινωνική άποψη. Απολάυσαμε ένα υψηλό βιοτικό επίπεδο, επειδή οι άνθρωποι στην άλλη πλευρά του πλανήτη παρήγαγαν τα καταναλωτικά αγαθά μας σε απαράδεκτες συνθήκες, με απαράδεκτους μισθούς. Η πρόσφατη καταστροφή του Μπάνγκλαντες μας το θύμισε αυτό. Συνεχώς θέλουμε τα πάντα σε φθηνότερες τιμές. Φυσικά, αυτό είναι αδύνατο χωρίς την αύξηση της εκμετάλλευσης. Ακόμα και τα αριστερά κόμματα φαίνεται να διστάζουν να συζητήσουν αυτό το θέμα και να εξηγήσουν στο κοινό ότι πρέπει να μειώσουμε το βιοτικό μας επίπεδο, αν θέλουμε να επιδιώξουμε ένα βιώσιμο και δίκαιο σχέδιο για το μέλλον.

6^η ΕΒΔΟΜΑΔΑ: Ένα παράδειγμα θεωρητικής προσέγγισης στα ΝΚΚ: Το Οικολογικό Κίνημα

- **Klein, Naomi: «Οι μεγάλες περιβαλλοντικές οργανώσεις προκαλούν μεγαλύτερη ζημιά από τους αρνητές της κλιματικής αλλαγής»**
(Συνέντευξη, στην ιστοσελίδα enallaktikos.gr, 15.10.2013)

Στην καριέρα σου έχεις γράψει για τη δύναμη των εμπορικών σημάτων (brand names), τα κοινωνικά κινήματα και το φονταμενταλισμό της ελεύθερης αγοράς. Τώρα γιατί επέλεξες να ασχοληθείς με ένα βιβλίο και μια ταινία σχετικά με την κλιματική αλλαγή;

Ξέρεις, το τελευταίο μου βιβλίο (το «Δόγμα του Σοκ») τελειώνει με την κλιματική αλλαγή. Τελειώνει με την όψη ενός δυσοίωνου μέλλοντος όπου αδύναμες υποδομές συγκρούονται με ισχυρά καιρικά φαινόμενα, όπως στην περίπτωση του τυφώνα Κατρίνα. Αντί να προσπαθούμε να αντιμετωπίσουμε τέτοιες μελλοντικές καταστροφές μειώνοντας τις εκπομπές ρύπων, έχουμε όλες αυτές τις προσπάθειες εκμετάλλευσης της κρίσης. Η κλιματική αλλαγή αναδείχθηκε ως η μεγαλύτερη καταστροφή που προκάλεσε ο νεοφιλελευθερισμός μέχρι τώρα. Καθώς έγγραφα το «Δόγμα του Σοκ», κάλυπτα δημοσιογραφικά τον πόλεμο του Ιράκ και την αναπτυσσόμενη προσπάθεια άντλησης κέρδους από αυτόν, οπότε άρχισα να βλέπω τα ίδια μοτίβα να επαναλαμβάνονται ως επακόλουθο των φυσικών καταστροφών, όπως το τσουνάμι στην Ινδονησία και ο τυφώνας Κατρίνα. Τότε σκέφτηκα ότι η κλιματική αλλαγή θα μπορούσε να αποτελέσει ένα είδος «σοκ για τους από κάτω», μια απάντηση στο δόγμα του σοκ –όχι άλλη μια ευκαιρία για τον καπιταλισμό να τραφεί από την εξαθλίωση, αλλά μια δυνατότητα εμβάθυνσης της δημοκρατίας και βελτίωσης της καθημερινότητας για τις προοδευτικές δυνάμεις. Τότε «συναντήθηκα» με την ιδέα του «κλιματικού χρέους» ενώ έκανα ένα αφιέρωμα για τις επανορθώσεις. Συναντήθηκα με τη διαπραγματεύτρια κλίματος της Βολιβίας στη Γενεύη –την Α. Ναβάρο– και συζητήσαμε την ιδέα διαμόρφωσης ενός παγκόσμιου Πράσινου Σχεδίου Μάρσαλ, με το Βορρά να πληρώνει «κλιματικές εισφορές» διαμορφώνοντας ένα μεγάλης κλίμακας πράσινο αναπτυξιακό πλάνο.

Στον απόηχο του τυφώνα Σάντο έγραψες για τη δυνατότητα ανάπτυξης ενός «λαϊκού σοκ». Βλέπεις τέτοιες κοινωνικές αντιστάσεις να αναπτύσσονται ως απάντηση στα ακραία κλιματικά φαινόμενα;

Βλέπω να συμβαίνει ευρέως ένα «λαϊκό σοκ», όταν σε πολλά διαφορετικά μέτωπα αναδύονται πρωτοβουλίες που πάλευαν, για παράδειγμα, για βιώσιμη αγροτική ανάπτυξη επί πολλά χρόνια και τώρα συνειδητοποιούν ότι μπορεί να αποτελέσει λύση και στην κλιματική αλλαγή. Έχουν αναθεωρηθεί πολλά ζητήματα, όχι με ευκαιριακό τρόπο, αλλά ως αποτέλεσμα βαθύτερης κατανόησης. Εδώ στον Καναδά, οι άνθρωποι που αντιστέκονται στις εξορύξεις ασφαλτούχας άμμου είναι κυρίως αυτόχθονες που ζουν κοντά. Δεν αντιστέκονται με αιτία την κλιματική αλλαγή, αλλά λόγω της δηλητηρίασης που προκαλεί στα ίδια τους τα σώματα. Αλλά το γεγονός ότι υποβαθμίζει το περιβάλλον προσθέτει άλλη ένα στρώμα εγρήγορσης. Και είναι αυτή η ιεράρχηση της κλιματικής αλλαγής ως υπερσύνολο ενός πλέγματος ζητημάτων που κρύβει μια τεράστια δυναμική.

Στην περίπτωση του τυφώνα Σάντυ, έχουμε όντως ελπιδοφόρα κινήματα των από κάτω, ιδιαίτερα στην περιοχή Rockways, όπου η αυτοοργάνωση αναπτύχθηκε γρήγορα μέσω του κινήματος «Occupy Sandy» και των δικτύων αλληλεγγύης. Η πρώτη φάση ήταν αυτή της ανάνηψης, αλλά τώρα που ξεκινάει μια εταιρικά κινούμενη διαδικασία ανοικοδόμησης οι αυτοοργανωμένες κοινότητες έχουν την ευκαιρία να πάρουν στα χέρια τους την οικιστική ανάπτυξη, προτάσσοντας ένα άλλο υπόδειγμα δημόσιας στέγασης αντιπαρατιθέμενο με το παλιό. Οπότε ναι, αναμφίβολα αναπτύσσονται τέτοιες αντιστάσεις.

Το Νοέμβρη του 2011 έγγραφες για έναν αναπτυσσόμενο διπλό αρνητισμό: οι συντηρητικοί αρνούνται τα επιστημονικά ευρήματα, ενώ οι φιλελεύθεροι αρνούνται τις πολιτικές επιπτώσεις της ίδιας της επιστήμης. Γιατί θεωρείς ότι κάποιοι οικολόγοι είναι αντίθετοι στο να αντιμετωπίσουν τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής για την αγορά και την οικονομία;

Νομίζω ότι επικρατεί ένας πολύ βαθύς αρνητισμός στο περιβαλλοντικό κίνημα από μεριάς των περιβαλλοντικών οργανώσεων. Αν δούμε το ιστορικό του πρωτοκόλλου του Κιότο, του Μηχανισμού καθαρής ανάπτυξης του ΟΗΕ και το σύστημα εμπορίας εκπομπών της ΕΕ έχουμε κλείσει πλέον μια δεκαετία δράσης αυτών των μηχανισμών. Απολογίζοντας το έργο τους αποδεικνύεται πραγματικά καταστροφικό. Οι εκπομπές όχι μόνο αυξήθηκαν, αλλά δεν βλέπουμε και κάποιο τέλος στις αυταπάτες, γεγονός που τροφοδοτεί τη δεξιά. Οι συντηρητικοί ανέπτυξαν μια ρητορική που έλεγε πως αυτή η πολιτική οδηγεί στη χρεωκοπία, λειτουργεί ως μια μορφή εταιρικής ελεημοσύνης, ενώ παράλληλα είναι αναποτελεσματική. Και είχαν δίκιο, από την άποψη ότι αυτή η πολιτική δεν μείωσε τις εκπομπές ρύπων ενώ παράλληλα ενίσχυσε τα εταιρικά προφίλ. Οπότε η άρνηση των περιβαλλοντικών ομάδων να ενστερνιστεί τα επιστημονικά συμπεράσματα είναι πραγματικά άξια απορίας. Οι επιστήμονες Kevin Anderson και Alice Bows, αναπτύσσουν μια ανάλυση που αντιτίθεται όχι μόνο στον αρνητισμό των περιβαλλοντικών ομάδων αλλά και στους ίδιους τους συναδέλφους τους – για τον τρόπο που η ορθοδοξία των νεοφιλελεύθερων οικονομικών έχει εισχωρήσει στο επιστημονικό κατεστημένο. Γράφουν εδώ και μια δεκαετία πως η μείωση των εκπομπών ρύπων είναι ασύμβατη με την οικονομική ανάπτυξη.

Αυτό που γνωρίζουμε με βεβαιότητα είναι πως το περιβαλλοντικό κίνημα πέτυχε μια σειρά από εκθαμβωτικές νίκες στα τέλη των δεκαετιών του '60 και '70, όταν όλο το πλαίσιο αντιμετώπισης της ρύπανσης και προστασίας της πανίδας εκφράστηκε νομοθετικά. Το περιβαλλοντικό κίνημα ήρθε σε αδιέξοδο με την εκλογή Ρήγκαν, ο οποίος άνοιξε ουσιαστικά πόλεμο με κάθε οικολογική διεκδίκηση. Τότε αναπτύχθηκε η σημερινή ρητορεία αρνητισμού: καθώς ο ψυχρός πόλεμος υποχωρούσε, το περιβαλλοντικό κίνημα έγινε ο επόμενος στόχος, ο επόμενος «Κομμουνισμός». Το κίνημα τότε βρέθηκε μπροστά σε δύο επιλογές: ή να υπερασπιστεί τις αξίες του αντιτιθέμενο στον οδοστρωτήρα του νεοφιλελευθερισμού ή να ενσωματωθεί συντηρητικά με τα αιτήματα της νέας κυβέρνησης. Και πολύ συνειδητά επέλεξε το δεύτερο δρόμο.

Απέφυγαν τη σύγκρουση...

Ακριβώς, κινήθηκαν σε μια πολιτική εταιρικών συνεργασιών. Από το «Μηνύστε τα καθάρματα» περάσαμε στο «Συνεργαστείτε με τα καθάρματα μέσω εταιρικών συνεργασιών». Δεν υπάρχει πλέον εχθρός.

Επιπλέον, οι εταιρίες παρουσιάζονται ως πρόθυμοι συμμετέχοντες στην εύρεση της λύσης, σαν μέρος της λύσης! Αυτό είναι το μοντέλο που επιβιώνει στις μέρες μας...

Θυμάμαι χαρακτηριστικά τη μάχη ενάντια στη Βορειοαμερικανική Συμφωνία Ελεύθερων Συναλλαγών (NAFTA). Οι πράσινες ομάδες, με ελάχιστες εξαιρέσεις, τάχθηκαν υπέρ της συμφωνίας, σε αντίθεση με την στάση των ιδίων των μελών τους και το δημόσιο συμφέρον. Έχουμε παγκοσμιοποιήσει ένα απολύτως μη βιώσιμο υπερκαταναλωτικό μοντέλο που εξαπλώνεται με επιτυχία σε ολόκληρο τον κόσμο και μας σκοτώνει!

Οι οικολογικές ομάδες δεν ήταν απλοί θεατές, ήταν ενεργοί συμμετοχοί! Δεν ήταν όλες. Δεν ήταν η Greenpeace, οι Φίλοι της Γης ούτε κατά το πλείστον το Sierra Club. Αλλά πιστεύω πάει πίσω στις ελιτίστικες ρίζες του κινήματος και το γεγονός ότι όταν πολλές από αυτές τις ομάδες για την προστασία της φύσης ξεκίνησαν υπήρχες ενός είδους «ευγενούς» προσέγγισης στην έννοια της διατήρησης. Οι ελίτ μαζεύτηκαν και αποφάσισαν να σώσουν τη φύση. Και μετά οι ελίτ άλλαξαν. Αν το περιβαλλοντικό κίνημα αποφάσιζε να παλέψει θα έπρεπε να εγκαταλείψουν την προνομιακή τους θέση. [...]

Στην αμερικανική κουλτούρα, υπάρχει πάντα η επιδίωξη για το «ωφέλιμο για όλους» (win-win) σενάριο. Όμως αν θέλουμε πραγματικά μια μείωση των εκπομπών, ας πούμε, στο 80% κάποιος θα πρέπει να χάσουν. Και υποθέτω υποστηρίζεις ότι οι ηγέτες του περιβαλλοντικού κινήματος αδυνατούν να κοιτάζουν κάποιους από τους συνέταιρούς τους στα μάτια και να τους πουν «θα χάσετε».

Ακριβώς, να συγκρουστούν με την εξουσία. Η στρατηγική αυτή έχει ηττηθεί. Αυτή ήταν η κεντρική ιδέα πίσω από το εμπόριο ρύπων και αποδείχθηκε καταστροφική. Οι πράσινες ομάδες δεν είναι τόσο έξυπνες όσο νομίζουν. Τους ξεγέλασαν σε τρομερό βαθμό! Πολλοί από τους συνεταίρους τους συμμετείχαν ταυτόχρονα στην Αμερικανική Συνεργασία Δράσης για το Κλίμα (USCAP) και το Επιμελητήριο Εμπορίου για να έχουν καλυμμένα τα νότια τους και όταν κατάλαβαν ότι θα μπορούσαν να αποφύγουν τη νομοθεσία, παράτησαν την USCAP. Η φράση «win-win» έχει ενδιαφέρον γιατί υπάρχουν πολλοί χαμένοι με αυτή τη στρατηγική, πολλοί άνθρωποι που θυσιάζονται.

Σημαντικό μάθημα απ' αυτό είναι η προθυμία μας να θυσιάσουμε ολόκληρες κοινότητες στο όνομα μιας «ωφέλιμης για όλους συμμαχίας» με μεγάλους ρυπαντές. Λέγοντας «Μπορείτε να συνεχίσετε να μολύνετε αλλά θα πρέπει να αγοράσετε αντισταθμίσεις στην άλλη άκρη του πλανήτη». Έτσι το τοπικό όφελος χάνεται.

Η απάντησή μας στην κλιματική αλλαγή μπορεί να μας βγάλει κερδισμένους: να ξαναδομήσουμε τη δημόσια σφαίρα, να δυναμώσουμε τις κοινότητες μας, να δουλεύουμε με αξιοπρέπεια. Μπορούμε να αντιμετωπίσουμε την οικονομική και την οικολογική κρίση ως ένα. Αλλά αυτό θα γίνει χτίζοντας δεσμούς με τους ανθρώπους

όχι με τις εταιρείες. Όμως βλέπω ότι είμαστε διατεθειμένοι να θυσιάσουμε τις αρχές της αλληλεγγύης όπως για παράδειγμα με τις κοινότητες ιθαγενών στη Βραζιλία που εκδιώκονται από το έδαφος τους επειδή τα δάση τους μετατρέπονται σε δεξαμενές άνθρακα ή περιφράσσονται, ώστε να πουληθούν. Γίνονται θυσίες λοιπόν, υπάρχουν πολλοί χαμένοι και εγώ δεν βλέπω κανένα όφελος.

Είχες χαρακτηρίσει το Μηχανισμό καθαρής ανάπτυξης του ΟΗΕ ως «καπιταλισμό της καταστροφής». Δεν είναι η γεωμηχανική ο απόλυτος καπιταλισμός της καταστροφής;

Είναι σαφέστατα η απόλυτη έκφραση της επιθυμίας να αποφευχθεί το δύσκολο καθήκον της μείωσης των εκπομπών, και γι' αυτό έχει απήχηση. Όσο δύσκολεύει το να αρνείσαι την κλιματική αλλαγή, κάποιιοι θα στρέφονται στη γεωμηχανική. Η απήχηση της έγκειται στο ότι δεν απειλεί την κοσμοθεωρία των περισσότερων, μας αφήνει σε θέση ισχύος, μας λέει ότι υπάρχει έξοδος διαφυγής. Όλες οι θεωρίες που μας κολακεύουν για τη δύναμή μας αποκτούν αποδοχή.

Ο τρόπος με τον οποίο αντιδρούμε στην κλιματική αλλαγή δείχνει μια βαρβαρότητα που βρίσκω ανατριχιαστική. Αποφασίζουμε συνειδητά να αφήσουμε πολιτισμούς να πεθάνουν, λαούς να εξαφανιστούν. Η βία και η ανηθικότητα που περικλείει αυτή η επιλογή είναι τόσο βαθιές που δεν μπορούν να αποτυπωθούν στη γλώσσα μας. Κάνουμε συνέδρια για το κλίμα όπου οι Αφρικανοί εκπρόσωποι χρησιμοποιούν λέξεις όπως «γενοκτονία» και οι ευρωπαίοι και αμερικάνοι εκπρόσωποι ταράζονται και αντιδρούν. Επί της ουσίας οι εκπρόσωποι του Βορρά λένε ότι «Δεν το κάνουμε αυτό επειδή θέλουμε όντως να εξαφανιστείτε. Απλώς δεν ενδιαφερόμαστε αν θα εξαφανιστείτε επειδή συνεχίζουμε τις δουλειές μας όπως κάναμε ως τώρα». Πρόκειται για παράπλευρες απώλειες. Όμως για τους λαούς που απειλούνται με εξαφάνιση δεν έχει σημασία αν υπάρχει κακή πρόθεση ή όχι, γιατί θα μπορούσε να είχε αποτραπεί αλλά επιλέγουμε να μην το αποτρέψουμε. Νομίζω ότι μία από τις κρίσεις που αντιμετωπίζουμε είναι κρίση της γλώσσας. Δεν μιλάμε γι' αυτά τα ζητήματα με γλώσσα που να αποτυπώνει το πόσο επείγουσα είναι η κατάσταση.

Είπες ότι οι προοδευτικές αφηγήσεις ως τώρα ήταν ανεπαρκείς. Ποια εναλλακτική αφήγηση θα μπορούσε να ανατρέψει αυτή την κατάσταση;

Οι ως τώρα αφηγήσεις βασίζονταν σε μια αντίληψη που βλέπει τον πλανήτη σαν μια ανεξάντλητη πηγή πόρων προς χρήση από τον άνθρωπο. Όμως πρόκειται για ένα μύθο. Έτσι βρήκα την ανάδυση του κινήματος «όχι πια άπραγοι» («idle no more») πολύ ελπιδοφόρα, γιατί βλέπω μια τρομερή γενναιοδωρία από την ηγεσία των αυτόχθονων στην προσπάθειά τους να μας εισάγουν σε μια άλλη αφήγηση. Οι κοινότητες των ιθαγενών έχουν υποστεί τρομερή βία που με τη σειρά της δημιούργησε ένα μεγάλο θυμό για τη γη που τους έκλεψαν.

Οι προεκτάσεις του «όχι πια άπραγοι» δεν έχουν γίνει ακόμα κατανοητές. Σε μια περιοχή ινδιάνων Σεγιέν στη Μοντάνα γίνεται εδώ και χρόνια μια έντονη συζήτηση για το κατά πόσο θα πρέπει να γίνει εξόρυξη άνθρακα από ένα τεράστιο απόθεμα που βρίσκεται εκεί. Και παρά το ότι ήταν ενάντια στα πιστεύω τους όλα έδειχναν ότι εν τέλει θα αποφάσιζαν να γίνει η εξόρυξη. Τώρα όμως υπάρχει μια νέα γενιά ανθρώπων που βγήκε μπροστά που είναι αποφασισμένη να αφήσει τον άνθρακα στο υπέδαφος και να στραφεί στην ηλιακή και αιολική ενέργεια. Έχουν όλοι εμπνευστεί από το «όχι

πια άπραγοι». Συμβαίνει κάτι πολύ σημαντικό και αφορά ολόκληρη τη βόρεια Αμερική λόγω της τεράστιας αναξιοποίητης ποσότητας ορυκτών καυσίμων που βρίσκεται στη γη ιθαγενών: πετρέλαιο, ασφαλτούχος άμμος, δίοδοι αγωγών, φυσικό αέριο, κοιτάσματα άνθρακα.

Παρουσιάζει ενδιαφέρον ότι, ενώ οι περιβαλλοντικές οργανώσεις έχουν ερωτευτεί τις έννοιες «υπηρεσίες οικοσυστήματος» και «φυσικό κεφάλαιο», ο παγκόσμιος νότος και οι κοινότητες ιθαγενών αναπτύσσουν μια εντελώς αντίθετη ρητορική.

Ναι, αυτές είναι οι αντίπαλες αφηγήσεις, που συγκρούονται. Υπάρχει ένας μετασχηματισμός στο οικολογικό κίνημα αυτή τη στιγμή, μια εξέγερση από τα κάτω. Νομίζω είναι καιρός να σταματήσουμε να «κοιτάμε τον κόσμο μέσα από τα μάτια ενός αστροναύτη» όπως έκαναν οι οικολογικές οργανώσεις τόσα χρόνια. Να σταματήσουμε δηλαδή να κοιτάμε τη Γη από ψηλά. Γιατί έτσι τοποθετήσαμε τους εαυτούς μας πάνω από αυτήν, βλέπαμε τη φύση με έναν αφαιρετικό τρόπο, αντιμετωπίζαμε τις επιλογές μας σαν κινήσεις σε σκακίερα και χάσαμε την επαφή με την Γη. Είναι πια «ο πλανήτης» και όχι «η Γη».

Όλη αυτή η αντίληψη όμως έφτασε σε ένα τέλμα με το fracking (μέθοδος εξόρυξης φυσικού αερίου από το υπέδαφος με τη βοήθεια επικίνδυνων χημικών ουσιών). Οι επικεφαλής διάφορων οικολογικών ομάδων το αντιμετώπισαν ως μεταβατικό καύσιμο έχοντας κάνει τους υπολογισμούς που έδειχναν ότι θα μπορούσε να προκύψει κέρδος γι' αυτούς. Και τότε αντιμετώπισαν μεγάλες αντιδράσεις από τα μέλη τους και αναγκάστηκαν να ανασκευάσουν τη θέση τους. Ήταν η βάση που αναρωτιόταν «Πώς γίνεται μια οικολογική οργάνωση να μη νοιάζεται για το νερό και τη βιομηχανοποίηση των αγροτικών εκτάσεων; Τι απέγινε το οικολογικό κίνημα;». Και έτσι βλέπουμε τόσες αντιστάσεις να αναπτύσσονται από τα κάτω σε τοπικό επίπεδο σε κινήματα ενάντια στην κατασκευή αγωγών τεράστιων διαστάσεων ή ενάντια στο fracking. Και αυτές είναι που πετυχαίνουν νίκες!

Νομίζω ότι οι πράσινες ομάδες ασκούν σταδιακά όλο και λιγότερη επιρροή. Παίρνουν λεφτά από εταιρείες και πλούσιους δωρητές και ιδρύματα αλλά συνολικά αυτό το μοντέλο βρίσκεται σε κρίση.

Ακούγεται απαισιόδοξο όμως αυτό.

Δεν νομίζω ότι είναι. Βλέπω μεγάλες αλλαγές. Κάποιες οικολογικές οργανώσεις μετασχηματίζονται, και βρίσκονται πλέον στην πρώτη γραμμή αυτών των αγώνων. Οι οργανώσεις πρέπει να ακούσουν τα μέλη τους. Κάποιες αδυνατούν να αλλάξουν γιατί είναι βαθιά εξαρτημένες από το μοντέλο συνεργασίας με επιχειρήσεις και αντιμετωπίζουν μεγάλη σύγκρουση συμφερόντων σε αυτή τη φάση. Αυτές θα υποφέρουν πραγματικά. Και χαίρομαι γι' αυτό. Αυτή τη στιγμή στην Ευρώπη υπάρχει μια μεγάλη ώθηση με 100 κοινωνικές οργανώσεις/συλλογικότητες να κάνουν έκκληση στην ΕΕ αντί να επιδιορθώσει το σύστημα εμπορίου ρύπων, να το καταργήσει εντελώς και να ανοίξει επιτέλους η συζήτηση για τη μείωση των εκπομπών. Σε αυτό το σημείο έχουμε φτάσει. Δεν έχουμε άλλο χρόνο για χάσιμο με αυτόν τον έξυπνα στημένο τζόγο.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ-ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΔΗΜΑΣ, ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ

8^η ΕΒΔΟΜΑΔΑ: Πολιτική Κουλτούρα, συντηρητικά κινήματα και οι αντιφάσεις της «αυτονομίας»

- **Milne, Seumas: «Η Βενεζουέλα μας δείχνει πως οι διαδηλώσεις μπορεί να είναι προς υπεράσπιση προνομίων»**
(Guardian, 9.4.2014, στην ιστοσελίδα *Red Notebook*)

«Η δράση στους δρόμους χρησιμοποιείται πια τακτικά για να θέσει στο στόχαστρο εκλεγμένες κυβερνήσεις προς όφελος των ελίτ, έχοντας επιπλέον την υποστήριξη της Δύσης»

Αν δεν το ξέραμε προηγουμένως, η έξαρση των διαδηλώσεως σε παγκόσμιο επίπεδο τα τελευταία χρόνια μας έχει διδάξει πως οι μαζικές διαδηλώσεις μπορούν να έχουν τελείως διαφορετικά κοινωνικά και πολιτικά νοήματα. Επειδή απλά φοράνε μάσκες και χτίζουν οδοφράγματα –και έχουν γνήσιες ανησυχίες– δεν σημαίνει αυτόματα ότι οι διαδηλωτές παλεύουν για δημοκρατία για για κοινωνική δικαιοσύνη.

Από την Ουκρανία ως την Ταϊλάνδη και από την Αίγυπτο ως την Βενεζουέλα, μεγάλες διαδηλώσεις είχαν ως στόχο, ή και πέτυχαν, να δώξουν εκλεγμένες κυβερνήσεις κατά τον τελευταίο χρόνο. Σε κάποιες χώρες, οργανώσεις της εργατικής τάξης ηγούνταν των μαζικών διαδηλώσεων βάζοντας στο στόχαστρο την λιτότητα και την δύναμη των εταιριών. Σε άλλες, διαδηλώσεις κυρίως της μεσαίας τάξης ήταν ο μοχλός για να αποκατασταθούν οι ελίτ που είχαν ανατραπεί.

Μερικές φορές, απουσία πολιτικής οργάνωσης οι διαδηλώσεις μπορεί να κινούνται ανάμεσα στους δύο αυτούς πόλους. Αλλά όποιον κι αν εκπροσωπούν, τείνουν να φαίνονται παρόμοιες στην τηλεόραση. Και επειδή οι διαδηλώσεις έχουν αποδειχθεί πολύ αποτελεσματικές στο να αλλάζουν κυβερνήσεις τα τελευταία 25 χρόνια, οι υπερδυνάμεις έχουν κατ' εξοχήν επενδύσει στην «βιομηχανία των διαδηλώσεων».

Από την ανατροπή της εκλεγμένης κυβέρνησης Mossadegh στο Ιράν της δεκαετίας του '50, όταν η CIA και η MI6 πλήρωναν αντικυβερνητικούς διαδηλωτές, οι ΗΠΑ και οι σύμμαχοί τους είναι οι ηγέτες του πεδίου: σπονσοράρουν «πολύχρωμες επαναστάσεις», χρηματοδοτούν πελάτες-ΜΚΟ και εκπαιδεύουν ακτιβιστές φοιτητές, υποδαυλίζουν διαμαρτυρίες στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και αρνούνται -ή αγνοούν- την αστυνομική βία όπως τους βολεύει.

Και μετά από μια περίοδο που έχουν «ξεπλυθεί» ως προωθούντες την δημοκρατία, το ξαναγυρίζουν στις αντιδημοκρατικές τους πρακτικές. Ας πάρουμε για παράδειγμα

την Βενεζουέλα, που τους τελευταίους δυο μήνες ταλανίζεται από αντικυβερνητικές διαδηλώσεις που επιδιώκουν την ανατροπή της σοσιαλιστικής κυβέρνησης του Νικολά Μαδούρο, του προέδρου που εκλέχθηκε πέρυσι διαδεχόμενος τον Ούγκο Τσάβες.

Η δεξιά αντιπολίτευση της Βενεζουέλας έχει παγίως πρόβλημα με την υπόθεση της δημοκρατίας, έχοντας χάσει 18 από τις 19 εκλογές και δημοψηφίσματα από όταν εκλέχθηκε πρώτη φορά ο Τσάβες το 1998 – σε μια εκλογική διαδικασία που περιγράφηκε από τον πρώην πρόεδρο των ΗΠΑ Τζιμ Κάρτερ ως «η καλύτερη στον κόσμο». Οι ελπίδες τους αναπτερώθηκαν τον περασμένο Απρίλη, όταν ο υποψήφιος της αντιπολίτευσης έχασε από τον Μαδούρο μόνο με 1,5%. Αλλά τον Δεκέμβρη, οι πανεθνικές εκλογές έδωσαν στον συνασπισμό των Τσαβιστών την πρωτιά με 10 μονάδες διαφορά.

Έτσι, τον επόμενο μήνα, οι ηγέτες της αντιπολίτευσης με δεσμούς με τις ΗΠΑ –αρκετοί εκ των οποίων ήταν αναμειγμένοι στο αποτυχημένο πραξικόπημα ενάντια στον Τσάβες το 2002 που υποστηρίχθηκε από τις ΗΠΑ– ξεκίνησαν μια καμπάνια για να διώξουν τον Μαδούρο, καλώντας τους υποστηρικτές τους «να βάλουν φωτιά στους δρόμους με τους αγώνες τους». Δεδομένων του υψηλού πληθωρισμού, της βίαιης εγκληματικότητας και της έλλειψης βασικών αγαθών, υπήρχαν πολλά για να τροφοδοτήσουν την καμπάνια–, οι διαδηλωτές λοιπόν ανταποκρίθηκαν, και μάλιστα αρκετά κυριολεκτικά.

Για οκτώ εβδομάδες έκαιγαν πανεπιστήμια, δημόσια κτίρια και σταθμούς λεωφορείων, ενώ 39 άνθρωποι έχουν σκοτωθεί. Παρά τους ισχυρισμούς του αμερικανού υπουργού εξωτερικών Τζον Κέρνυ, πως η κυβέρνηση έχει εξαπολύσει μια «επιχείρηση τρόμου» ενάντια στους πολίτες της, τα στοιχεία δείχνουν πως η πλειονότητα έχει δολοφονηθεί από υποστηρικτές της αντιπολίτευσης, συμπεριλαμβανομένων οκτώ μελών των δυνάμεων ασφαλείας και τριών μοτοσικλετιστών που στραγγαλίστηκαν με σύρμα στα οδοφράγματα. Από την άλλη πλευρά, τέσσερις υποστηρικτές της αντιπολίτευσης έχουν σκοτωθεί από την αστυνομία, υποθέσεις για τις οποίες έχουν συλληφθεί αρκετοί αξιωματικοί.

Αυτοί που μας παρουσιάζονται ως ειρηνικοί διαδηλωτές έχουν όλα τα χαρακτηριστικά μιας αντιδημοκρατικής ανταρσίας, που τη χαρακτηρίζουν η διεκδίκηση ταξικών προνομίων και ο ρατσισμός. Πανίσχυρες στις μεσοαστικές και περιορισμένες στις πλούσιες, λευκές συνοικίες, οι διαδηλώσεις έχουν τώρα περιοριστεί σε εμπρησμούς και συμβολικές συγκρούσεις με την αστυνομία, ενώ κομμάτια της αντιπολίτευσης έχουν συμφωνήσει σε ειρηνευτικές συνομιλίες.

Εν τω μεταξύ η υποστήριξη προς την κυβέρνηση παραμένει ισχυρή στις περιοχές της εργατικής τάξης. Ο Anacauna Marin, ένας ντόπιος ακτιβιστής της «γειτονιάς της 23ης Ιανουαρίου»* στο Καράκας, λέει: «Παραδοσιακά, οι διαδηλώσεις είναι ένας τρόπος για τους φτωχούς να απαιτήσουν βελτίωση των συνθηκών ζωής τους. Αλλά εδώ οι πλούσιοι διαδηλώνουν και οι φτωχοί δουλεύουν».

Δεν είναι να απορεί κανείς πώς με αυτές τις συνθήκες ο Μαδούρο θεωρεί τα συμβάντα αμερικανοκίνητη αποσταθεροποίηση τύπου Ουκρανίας, όπως μου είπε. Ο ισχυρισμός των ΗΠΑ πως αυτό είναι μια αβάσιμη «δικαιολογία» είναι γελοίος. Τα στοιχεία για την υπονόμηση της Βενεζουέλας από τις ΗΠΑ –από το πραξικόπημα του 2002 και τα σχέδια που αποκάλυψε το WikiLeaks για «διείσδυση», «απομόνωση» και «διάσπαση» της κυβέρνησης της Βενεζουέλας, μέχρι την συνεχιζόμενη εκτεταμένη χρηματοδότηση των ομάδων της αντιπολίτευσης– είναι πάμπολλα.

Αυτό δεν συμβαίνει μόνο γιατί η Βενεζουέλα είναι πάνω από τα μεγαλύτερα αποθέματα πετρελαίου στον κόσμο, αλλά επειδή ήταν η αιχμή του δόρατος για την προοδευτική παλίρροια που έχει σαρώσει την Λατινική Αμερική την τελευταία δεκαετία: αμφισβήτηση της ηγεμονίας των ΗΠΑ, απόσπαση των πόρων από τον έλεγχο των εταιριών και αναδιανομή του πλούτου και της εξουσίας. Παρά τα τρέχοντα οικονομικά προβλήματα, τα επιτεύγματα της επαναστατικής Βενεζουέλας είναι αδιαμφισβήτητα.

Αφού ανέκτησε τον έλεγχο του πετρελαίου της, η Βενεζουέλα το έχει χρησιμοποιήσει για να μειώσει την φτώχεια στο μισό και την ακραία φτώχεια κατά 70%. Έχει ενισχύσει εντυπωσιακά την δημόσια υγεία, την κατοικία, την παιδεία και τα δικαιώματα των γυναικών, αύξησε τις συντάξεις και τον κατώτατο μισθό, εγκαθίδρυσε δεκάδες χιλιάδες συνεταιρισμούς και δημόσιες επιχειρήσεις και χρηματοδότησε προγράμματα για την υγεία και την ανάπτυξη στην Λατινική Αμερική και την Καραϊβική.

Δεν είναι περίεργο, λοιπόν, γιατί οι Τσαβιστές του Μαδούρο έχουν ακόμα την υποστήριξη της πλειοψηφίας. Για να την διατηρήσουν, η κυβέρνηση πρέπει να ελέγξει τις ελλείψεις και τον πληθωρισμό – και έχει τα μέσα να το κάνει. Οι τιμές εκτοξεύτηκαν αφού έκοψε την παροχή δολαρίων στον ιδιωτικό τομέα, ο οποίος κυριαρχεί στις εισαγωγές και την παροχή τροφίμων, ενώ σημαντικές ποσότητες αγαθών με ελεγχόμενη τιμή εξάγονται παράνομα στην Κολομβία για πωληθούν σε πολύ υψηλότερες τιμές.

Μια πρόσφατη χαλάρωση στον έλεγχο του συναλλάγματος είχε ήδη αποτελέσματα. Παρά τα προβλήματα, η οικονομία συνεχίζει να μεγεθύνεται, ενώ η ανεργία και η φτώχεια μειώνονται. Η Βενεζουέλα απέχει πάρα πολύ από την απελπιστική κατάσταση στην οποία ελπίζουν οι εχθροί της. Αλλά ο κίνδυνος, καθώς οι διαδηλώσεις χάνουν την ζωντάνια τους, είναι κομμάτια της αντιπολίτευσης να καταφύγουν σε ακόμα μεγαλύτερη βία για να αναπληρώσουν την αποτυχία τους στις κάλπες.

Η Βενεζουέλα και οι προοδευτικοί σύμμαχοί της στην Λατινική Αμερική έχουν σημασία για τον υπόλοιπο κόσμο. Όχι γιατί προσφέρουν ένα ετοιμοπαράδοτο πολιτικό και οικονομικό μοντέλο. Αλλά διότι έχουν αποδείξει πως υπάρχουν πολλά κοινωνικά και οικονομικά μοντέλα εναλλακτικά προς το αποτυχημένο νεοφιλελεύθερο μοντέλο που ακόμα έχει πιασμένη γερά την Δύση και τους συμμάχους της.

Οι αντίπαλοί της πιστεύουν πως η ορμή της περιφερειακής αλλαγής έχει εξαντληθεί μετά τον θάνατο του Τσάβες. Η πρόσφατη επανεκλογή της αριστερόστροφης Michelle Bachelet στην Χιλή και του πρώην αριστερού ηγέτη των ανταρτών Sánchez Cerén στο Ελ Σαλβαδόρ καταδεικνύει πως το ρεύμα υπάρχει ακόμα. Αλλά ισχυρά συμφέροντα, εγχώρια και ξένα, είναι αποφασισμένα να το κάνουν να αποτύχει, πράγμα που σημαίνει ότι θα υπάρξουν και άλλες διαδηλώσεις τύπου Βενεζουέλας.

- **Πλειός, Γιώργος: «Τι Συνέβη στην Ουκρανία;»**
(Στην ιστοσελίδα *tvxs.gr*, 17.3.2014)

Ένα περίπου μήνα μετά, τόσο στην Ελλάδα, όσο και σε μεγάλο μέρος του κόσμου, πολλά από τα γεγονότα που εκτυλίχθηκαν από τις 18 Φεβρουαρίου 2014 και μετά έχουν γίνει ή γίνονται σιγά σιγά γνωστά. Μερικά από αυτά τα γεγονότα είχα τη τύχη να τα ζήσω, καθώς η παραμονή μου στο Κίεβο ως Επισκέπτη Καθηγητή στη Σχολή Δημοσιογραφίας του Κρατικού Πανεπιστημίου Taras Shevchenko συνέπεσε με αυτά. Ωστόσο αυτό που ακόμα λείπει προκειμένου να κατανοήσουμε τι συνέβη δεν είναι τόσο ή μόνο κάποια επιμέρους γεγονότα. Πολλά από αυτά θα μαθευτούν αργότερα, ορισμένα πιθανόν από το wikileaks Αυτό που λείπει είναι η συνολική εικόνα, δηλαδή η τοποθέτηση των γεγονότων σε μια σειρά που να βγάζει νόημα, πριν προχωρήσουμε στις προεκτάσεις αλλά κυρίως στις αιτίες που οδήγησαν στα γεγονότα.

Προκειμένου να γίνει αυτό, είναι σημαντικό να κρατήσουμε στο μυαλό μας μια πρόσφατη ανάλυση του αμερικανού κοινωνιολόγου και ιστορικού I. Wallerstein. Σύμφωνα με αυτήν, τα αιματηρά γεγονότα και κυρίως το τι μέλλει γενέσθαι στην Ουκρανία θα πρέπει να ερμηνευθούν ως αποτέλεσμα δυο παραγόντων. Πρώτον των εξωτερικών παρεμβάσεων και δεύτερον των εσωτερικών διεργασιών, με τις πρώτες να είναι πολύ πιο σημαντικές. Για πολλούς λόγους, τόσο πριν τη δημιουργία όσο και, κυρίως, κατά τη διαδρομή της Σοβιετικής Ένωσης, η Ουκρανία, όπως και άλλες Σοβιετικές Δημοκρατίες, ήταν στενά εξαρτημένη από τη Ρωσία, στον οικονομικό, στον πολιτικό, τον κοινωνικό και τον πολιτιστικό τομέα. Ωστόσο αυτό, σε συνδυασμό με ένα πλήθος προβλημάτων της χώρας στην οικονομική ζωή, στον τομέα των πολιτικών ελευθεριών κ.λπ. συνέβαλε να δημιουργηθεί ένας επιθετικός, αντιρωσικός εθνικισμός, ο οποίος αναζωπυρώθηκε σε μια εποχή που εθνικισμός άνθιζε στις σοβιετικές δημοκρατίες λίγο πριν την κατάρρευση της ΕΣΣΔ.

Με άλλα λόγια, τόσο στο παρελθόν όσο και, κυρίως, μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ, η Ουκρανία δεν μπόρεσε να αποτελέσει ένα πλήρες και αυτόνομο κράτος που «να πατήσει στα πόδια του». Το γεγονός αυτό καθιστά τις εξωτερικές παρεμβάσεις πολύ σημαντικές για την πορεία της χώρας σε σχέση με τις εσωτερικές. Σε αντίθεση με τις εξωτερικές παρεμβάσεις, που δεν είναι πρωτόγνωρες στις διεθνείς σχέσεις, το ερώτημα που μας απασχολεί περισσότερο, και δικαίως γιατί η σημασία τους ξεπερνάει τα όρια της Ουκρανίας, είναι ποιες ακριβώς ήταν οι εσωτερικές διεργασίες που επέτρεψαν και θα επιτρέπουν στο εξής τη χειραγώγηση της χώρας.

Είναι φασίστες αυτοί που πρωταγωνίστησαν στα επεισόδια και εν τέλει κατέλαβαν την εξουσία ή όχι;

Η διαδήλωση στην Euromaidan, οργανωμένη από την αντιπολίτευση, ξεκίνησε τον Νοέμβριο 2013 ως διαμαρτυρία για τη ματαίωση της υπογραφής συμφωνίας με την

ΕΕ, για χάρη μιας συμφωνίας με τη Ρωσία, προκειμένου να αντιμετωπιστεί η οικονομική κρίση που μαστίζει τη χώρα. Τη διαδήλωση στήριξαν ολιγάρχες που πλούτισαν και πλουτίζουν από τη ζούγκλα της ελεύθερης αγοράς, ασκώντας δραστηριότητες, συχνά καθόλου νόμιμες. Η διαμαρτυρία αυτή ήταν στραμμένη εναντίον του εξαρτημένου από τη Ρωσία και τον Πούτιν διεφθαρμένου, διαπλεκόμενου και πολιτικά αυταρχικού συστήματος του Προέδρου Γιανουκόβιτς. Το εν λόγω σύστημα σχηματίζουν άλλοι ολιγάρχες (κυρίως ιδιοκτήτες των πρώην κρατικών εταιρειών), πολιτικοί, κρατικοί υπάλληλοι κ.ά. και το οποίο αφενός οδήγησε τη χώρα σε κρίση, αφετέρου δημιούργησε τεράστιες κοινωνικές ανισότητες. Ιδεολογικά, αυτό το κίνημα θεμελιώθηκε στον εθνικισμό, καθώς η Ρωσία και η εξάρτηση απ' αυτήν θεωρήθηκαν, για μια ακόμα φορά, τα αίτια για τη διακυβέρνηση του συστήματος Γιανουκόβιτς και τις ακραίες ανισότητες, την κοινωνική εξαθλίωση, τη διαφθορά, τον αυταρχισμό κ.λπ.

Αυτή η προσέγγιση των κοινωνικο-οικονομικών και πολιτικών αδιεξόδων, ξύπνησε τα φαντάσματα του παρελθόντος, τα ενίσχυσε και ενισχύθηκε από αυτά. Καθώς η ιστορική μνήμη είναι επιλεκτική, και εξαρτάται από την τρέχουσα συγκυρία, οι Ουκρανοί θυμήθηκαν το ρωσικό εμπόδιο για τη δημιουργία ανεξάρτητου εθνικού κράτους το 19ο μεγάλο λιμό της δεκαετίας 1930, την προσπάθεια των ακροδεξιών φασιστών που συνεργάστηκαν με τους Γερμανούς ναζί για να αποσπάσουν την Ουκρανία από την ΕΣΣΔ, κ.λπ. Με άλλα λόγια, ο εθνικισμός, στηριγμένος στις όποιες παραδόσεις του από το παρελθόν, έγινε η απόλυτη ιδεολογική πλατφόρμα της αντιπαράθεσης με τον «ρωσόφιλο» Γιανουκόβιτς και το σύστημά του. Η υποστήριξη στο κίνημα αυτό προήλθε από γενιές που είτε μεγάλωσαν σε μια ομογενοποιημένη Σοβιετική Ουκρανία, είτε μεγάλωσαν σε μια χώρα άγριου καπιταλισμού και ακραίας εμπορευματοποίησης, αποιδεολογικοποιημένες, πολιτικά αδιάφορες και κυνικές, και χωρίς παραδόσεις και κουλτούρα ιδεολογικο-πολιτικής αντιπαράθεσης για την επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων. Αλλά και στις δυο περιπτώσεις ο εθνικισμός ήταν το βασικό τους αποκούμπι.

Η διαμαρτυρία κορυφώθηκε όταν συγκεντρώθηκαν στην Euromaidan 200.000 άνθρωποι αλλά στη συνέχεια άρχισε να φθίνει. Σ' αυτή τη στιγμή, και καθώς απουσίαζαν άλλες οργανωμένες πολιτικές δυνάμεις από την κινητοποίηση, τον απόλυτο οργανωτικό έλεγχο τον απέκτησαν ο μαυροκόκκινος «Δεξιός Τομέας» και το πρώην Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα της Ουκρανίας, νυν Svoboda. Εμβληματική μορφή για τα μέλη του Δεξιού Τομέα είναι ο πρώην ακροδεξιός εθνικιστής ηγέτης Stepan Bandera, του οποίου η Ουκρανική Εθνικιστική Οργάνωση (OUN) συνεργάστηκε με τα χιτλερικά στρατεύματα εναντίον του Κόκκινου Στρατού και πήρε μέρος σε εγκλήματα εναντίον Εβραίων και Ρώσων. Θεμελιώδης ιδέα του «Δεξιού Τομέα» είναι ο ακραίος εθνικισμός όπως σε όλα τα φασιστικά κινήματα, καθώς και η ιδέα για μια εθνικά και γλωσσικά «καθαρή Ουκρανία». Η ηγεσία στο κόμμα αυτό βασίζεται στην αρχή του *fuehrerprinzip*, και εκφράζεται στο πρόσωπο του ακροδεξιού εθνικιστή Dmytro Jarosch. Η δε πολιτική ιδεολογία του Svoboda εκφράζεται με το ναζιστικό «τρίπτυχο κράτος, ένας έθνος, ένας λαός», γι' αυτό και το έμβλημά τους είναι τα σηκωμένα τρία από τα πέντε δάχτυλα του χεριού. Τέλος, η βία όπως σε όλα τα φασιστικά κόμματα και όπως ήδη ξέρουμε, αποδείχθηκε η μέθοδος επικράτησης τόσο για το «Δεξιό Τομέα» όσο και για το Svoboda. Επίσης έχει ιδιαίτερη σημασία πως αφού κατέλαβαν την εξουσία, τα πρώτα μέτρα που έλαβαν ήταν να περιορίσουν πολιτικές ελευθερίες (η απαγόρευση δράσης του ΚΚΟυ) και ατομικά δικαιώματα όπως η απαγόρευση χρήσης άλλης γλώσσας και ιδίως της ρωσικής, κ.ά. αλλά και ελληνικής, σε μια χώρα στην οποία το 17% - 25% του πληθυσμού είναι ρώσοι (όχι απλώς ρωσόφωνοι), και το 45% των οικογενειών μιλάει ρωσικά

στο σπίτι.

Συνοπτικά, από όλα τα στοιχεία προκύπτει ότι ο Δεξιός Τομέας και το Soboda δεν είναι απλώς ακροδεξιές αλλά φασιστικές οργανώσεις, και μάλιστα χρηματοδοτήθηκαν αλλά και εφοδιάστηκαν με στρατηγική από το εξωτερικό και κυρίως από τις ΗΠΑ . Το τελευταίο φάνηκε ιδιαίτερα στη χρήση τακτικών έξυπνης δύναμης (smart power), δηλαδή στη χρήση (ίδιας) βίας από τη μια μεριά και προπαγανδιστικής αξιοποίησης της βίας (της κυβέρνησης ή της αποδιδόμενης σε αυτήν) από την άλλη, δια των ΜΜΕ. Αν και αποτελεί άλλη παράμετρο του ζητήματος σχετικά με το φασισμό, πρέπει να προστεθεί ότι όπως και σε άλλες χώρες, λ.χ. την Ελλάδα, οι σύγχρονοι αυτοί φασίστες είναι υπέρμαχοι και όχι πολέμιοι της ελεύθερης αγοράς, εξ ου και ο προσανατολισμός τους προς την γερμανοκρατούμενη, νεοφιλελεύθερη ΕΕ. Με άλλα λόγια αυτό που προσπαθούν οι ακροδεξιοί που έχουν καταλάβει την εξουσία, είναι να χτίσουν στην Ουκρανία είναι μια νέα Χιλή. Δηλαδή να ασκήσουν μια άκρως αυταρχική ή και φασιστική διακυβέρνηση στο πολιτικό επίπεδο και νεοφιλελεύθερη στο οικονομικό.

Το ερώτημα που τίθεται είναι: «μα καλά, όλοι αυτοί που εναντιώθηκαν στον Γιανουκόβιτς, υπό το πρίσμα του εθνικισμού ή πήραν μέρος στις διαδηλώσεις, είναι φασίστες;» Η απάντηση είναι όχι, ειδικά οι πρώτοι, δεν είναι φασίστες, αν και δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι τον Χίτλερ τον υποστήριξαν εκατομμύρια Γερμανοί και αυτοί τον ανέδειξαν στην ηγεσία της χώρας και τον υπηρέτησαν. Όχι δεν είναι λοιπόν όλοι οι Ουκρανοί που εναντιώθηκαν στο σύστημα Γιανουκόβιτς φασίστες. Όμως τους ένωσε μια κοινή βάση, ο εθνικισμός, απέναντι σε έναν κοινό εχθρό, το σύστημα Γιανουκόβιτς ή τους ανέχθηκαν για το λόγο αυτό.

Προκειμένου να το καταλάβουμε ας θυμηθούμε για λίγο το Σύνταγμα και τους «Αγανακτισμένους». Στην πάνω πλατεία ήταν οι φασίστες. Στην κάτω οι αριστεροί. Ωστόσο, οι δεύτεροι ανέχθηκαν τους πρώτους στο όνομα του κοινού αντιπάλου, παρά τις τεράστιες ιδεολογικές τους διαφορές. Στην Εντοmaidan του Κιέβου δεν υπήρχαν ούτε καν αυτές οι ιδεολογικές διαφορές. Σήμερα, πολλοί Ουκρανοί που ανέχθηκαν στις διαδηλώσεις τους φασίστες του Κιέβου, σήμερα (και εν όψει της ρωσικής απειλής) καλούν σε βοήθεια τη Δύση, προκειμένου να γλιτώσουν από το Jarosch και την παρέα του. Όμως δεν είναι μόνο που οι φασίστες ελέγχουν τα πιο σημαντικά υπουργεία (εσωτερικών, άμυνας, εισαγγελία, υπηρεσίες ασφαλείας κ.λπ.), αλλά ότι έχουν και θα επιδιώξουν τη δική τους ατζέντα, διαφωνώντας ακόμα και με τους υποστηρικτές τους στη Δύση: ένα άκρως αυταρχικό, αντιδημοκρατικό, ίσως και φασιστικό κράτος, του οποίου τα μεγαλύτερα θύματα θα είναι οι ίδιοι οι Ουκρανοί, με πρώτες τις άλλες εθνότητες.

Εξέγερση/επανάσταση ή πραξικόπημα;

Μια βδομάδα πριν τα αιματηρά γεγονότα έβλεπε κανείς καθαρά την προετοιμασία για βίαιη σύγκρουση με την αστυνομία των ομάδων (των περιφημων «Ομάδων Αυτοάμυνας») που έλεγχαν οργανωτικά την πλατεία Ανεξαρτησίας. Στρατιωτικές στολές, κράνη, αλεξίσφαιρα γιλέκα, περικνημίδες, όπλα, ασπίδες, ρόπαλα με καρφιά στην άκρη, σιδηρολοστοί κ.ά. ήταν τα εξαρτήματά τους. Και κυρίως, να εκπαιδεύονται 24 ώρες το 24ωρο στις άκρες της πλατείας στην τακτική των βίαιων συγκρούσεων. Από την κατεύθυνση της κατάληψης, το είδος και τη μορφή της οχύρωσης με οδοφράγματα καταλάβαινε εύκολα κάποιος ότι ο στόχος των βίαιων συγκρούσεων που προετοίμαζαν οι φασίστες του Κιέβου ήταν η κατάληψη των βασικών κτιρίων

του πολιτικού συστήματος που ήταν ακριβώς απέναντι: της έδρας της κυβέρνησης, του Προεδρικού μεγάρου, του Κοινοβουλίου κ.λπ. Και τα βίαια γεγονότα, η επίθεση, ξεκίνησαν όταν διαφάνηκε ότι το πρόβλημα θα λυθεί ειρηνικά μετά τη συμφωνία κυβέρνησης και αντιπολίτευσης για πολιτικές μεταρρυθμίσεις και εκλογές. Οι πρόσφατες πληροφορίες που είδαν το φως της δημοσιότητας, για οργανωμένη προβοκάτσια στην οποία ελεύθεροι σκοπευτές πυροβολούσαν από το ελεγχόμενο από τον «Δεξιό Τομέα» ξενοδοχείο Ukraina, εναντίον αστυνομικών και διαδηλωτών, έρχονται να ενισχύσουν τα συμπεράσματα που βγαίνουν όταν βλέπει κάποιος διαδηλωτές, που έχουν υποστεί ειδική εκπαίδευση, να πυροβολούν αστυνομικούς ή να συγκρούονται βίαια μαζί τους χρησιμοποιώντας αυτοσχέδια όπλα.

Με δεδομένη λοιπόν αυτή τη συμφωνία κυβέρνησης – αντιπολίτευσης και με δεδομένη την προετοιμασία και τελικά τη βίαιη κατάληψη της εξουσίας, δεν υπάρχει επίσης καμιά αμφιβολία ότι πρόκειται για πραξικόπημα. Όμως πρόκειται για ένα ιδιόμορφο πραξικόπημα. Είναι ένα πραξικόπημα που χρησιμοποίησε ως ξενιστή μια αντικυβερνητική διαδήλωση, η οποία εκτυλίχτηκε στο ίδιο μοτίβο με αντικυβερνητικές διαδηλώσεις σε πολλές άλλες χώρες, στις οποίες οι πολίτες ζητούσαν ελευθερία, δημοκρατία και δικαιώματα. Το κλειδί για να καταλάβουμε γιατί έγινε αυτή η μετάλλαξη είναι η ιδεολογική βάση αυτής της «αριστερού τύπου» διαδήλωσης από τη μια, και η απουσία διαφορετικών πολιτικών οργανώσεων που να επηρεάζουν την εξέλιξη, τους στόχους, τις μεθόδους κ.λπ. αυτής της διαδήλωσης από την άλλη. Ας φανταστούμε για παράδειγμα τι θα συνέβαινε, πως θα εξελίσσονταν η συγκέντρωση των «Αγανακτισμένων» αν απουσίαζαν από το Σύνταγμα οι αριστεροί διαδηλωτές, ο λόγος τους και οι μέθοδοι διαδήλωσης. Με άλλα λόγια, ότι συνέβη στην πλατεία Enghelaidan ήταν μια ειρηνική, δημοκρατική εξέγερση η οποία για τους λόγους που προανέφερα, με την παρέμβαση των φασιστικών οργανώσεων μετετράπη σε φασιστικό πραξικόπημα.

Αυτό που μένει στη συνέχεια είναι να κατανοηθεί, ακολουθώντας τον Wallerstein, είναι πως αυτό το πραξικόπημα δεν θα είχε συντελεστεί αν δεν υπήρχε η εξωτερική παρέμβαση στη χώρα και η οικονομική, πολιτική και πιθανόν επιχειρησιακή του υποστήριξη. Και για να κατανοηθεί αυτό θα πρέπει επίσης να κατανοηθούν και οι λόγοι για τους οποίους προσφέρθηκε και προσφέρεται αυτή η υποστήριξη, από τη χώρα ή τις χώρες που την προσέφεραν, για διαφορετικούς λόγους η κάθε πλευρά. Κι επίσης, ότι αυτό που θα επηρεάσει το τελικό αποτέλεσμα δεν είναι οι εσωτερικές διεργασίες αλλά αυτές που θα επικρατήσουν από το σύνθετο πλαίσιο των εξωτερικών παρεμβάσεων. Κι εδώ είναι που έχει σημασία η στάση της Ελλάδας τόσο ως παράγοντα των εξελίξεων όσο και ως θύμα τους.

* Ο **Γιώργος Πλειός** είναι καθηγητής στο Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ του Πανεπιστημίου Αθηνών

9^η ΕΒΔΟΜΑΔΑ: Γενεαλογία της έννοιας και σύγχρονες χρήσεις της «Κοινωνίας των Πολιτών»

- **Τσουκαλάς, Κωνσταντίνος: ΜΚΟ και «Κοινωνία Πολιτών»**
(Εφημερίδα των Συντακτών, 4.3.2014)

Η συμβολική απαξίωση του δημόσιου τομέα συμβάλλει αποφασιστικά στην πραγματική του υποβάθμιση και συνεπώς στην «ανάγκη» προσφυγής στον εκ φύσεως αποτελεσματικό ιδιωτικό τομέα. Δικαιούται κανείς να αναρωτιέται μήπως αυτό ακριβώς υπήρξε και το αιτούμενο.

Στις εμπορευματικές κοινωνίες όπου όλα αγοράζονται και όλα πουλιούνται, όταν υπάρχει «ζήτηση» θα εμφανισθεί και κάποια «προσφορά». Δεν είναι λοιπόν περίεργο ότι προσφέρονται κάθε λογής ενδιαφέρουσες και χρήσιμες υπηρεσίες, είτε «πρωτοβάθμιες», όπως π.χ. η εκκαθάριση υπαρκτών ή ανύπαρκτων ναρκοπεδίων, η προστασία των πιγκουίνων της Ανταρκτικής, των σαλίγκαρων της Κεϊλάνης ή των κονδύρων των Άνδεων, η διερεύνηση των πιθανοτήτων καλλιέργειας αβοκάδο στη Λαπωνία ή τομάτας στο κέρασ της Αφρικής ή ακόμα η προσπάθεια να πεισθούν αδίστακτοι ένοπλοι μισθοφόροι για τη διστορική σημασία των δημοκρατικών ιδεωδών ή ίσως ακόμα, γιατί όχι, και η αναζήτηση των ιχνών του μυθικού χιονανθρώπου των Ιμαλαΐων, είτε «δευτεροβάθμιες», όπως ο εντοπισμός και η καταλογογράφηση των επίδοξων παρόχων αυτών των υπηρεσιών.

Αλλά είναι λοιπόν τα πραγματικά ερωτήματα που πρέπει να τεθούν. Ποιος ζητάει να αγοράσει τέτοιες υπηρεσίες, ποιος πληρώνει γι' αυτές, σε τι ιστορικό πλαίσιο διαμορφώνεται αυτή η ζήτηση και τι σκοπιμότητες υπηρετεί. Με αυτή την έννοια, το πρόβλημα που τίθεται σε σχέση με τις ΜΚΟ δεν είναι τι συγκεκριμένο κάνουν, παράγουν, επιδιώκουν και επαγγέλλονται, αλλά γιατί υπάρχουν!

Η απάντηση προκύπτει από το ίδιο το όνομά τους. Αν σκεφτούμε πως ανεξάρτητα από τη νομική τους μορφή, ΜΚΟ δεν χαρακτηρίζονται όλες οι παραδοσιακές ενώσεις προσώπων, όπως τα σωματεία, τα ιδρύματα και οι επιχειρήσεις του εν γένει ιδιωτικού τομέα, θα πρέπει να μας κάνει να αναρωτηθούμε γιατί ορισμένοι οργανισμοί ορίζονται ρητά ως «μη κυβερνητικοί». Και ο λόγος δεν μπορεί να είναι άλλος από το γεγονός ότι σε κάποιο σημείο τουλάχιστον, οι δραστηριότητές τους παραμένουν μεν ιδιωτικές, αλλά εμφανίζονται ως «γενικού», «δημόσιου» ή ακόμα συχνά και οικουμενικού ενδιαφέροντος. Η ιδιαιτερότητα των ΜΚΟ συνίσταται λοιπόν στο ότι, ανεξάρτητα από το τι πραγματικά επιδιώκεται, το αντικείμενο της δράσης τους μοιάζει να αντιστοιχεί σε ευρύτερα κοινωνικά μελήματα. Ανάγκες που αν ήταν απαραίτητες θα μπορούσαν να υπηρετούνται ευθέως από δημόσιους μηχανισμούς, ανατίθενται σε αυτόκλητους «ειδικούς» ιδιώτες. Και έτσι μετατοπίζεται καίρια η εσωτερικευμένη ιδεολογική διάκριση ανάμεσα στη δημόσια και την ιδιωτική σφαίρα. Η μεθόδευση της κοινής ωφέλειας δεν ταυτίζεται πλέον αφητηριακά με τον δημόσιο χώρο. Με άμεσο αποτέλεσμα οι κατά τεκμήριο τουλάχιστον «χρήσιμες» και «επωφελείς» αυτές υπηρεσίες να ορίζονται και να παραγγέλλονται, αλλά και να πληρώνονται από τα οργανωμένα κράτη, δηλαδή από τους φορολογούμενους πολίτες,

ανεξάρτητα από το ποιος καλείται να τις παράσχει. Και αυτό φαίνεται πια να αποτελεί συστατικό στοιχείο της «προοδευτικής διακυβέρνησης».

Οι προεκτάσεις της εξέλιξης αυτής είναι απροσμέτρητες. Από τη μια μεριά, φαίνεται να αίρεται το μονοπώλιο της πολιτικής εξουσίας να κρίνει αυτόνομα και υπεύθυνα περί του δέοντος γενέσθαι και να παρεμβαίνει ενεργά όταν χρειάζεται. Ακόμα σημαντικότερο όμως είναι το γεγονός ότι, από την άλλη μεριά, οι ιδιωτικά μεθοδευμένες δράσεις δημόσιου συμφέροντος δεν μπορεί πια να υπόκεινται στους αυστηρούς θεσμικούς και αξιακούς κανόνες που διέπουν της δημόσιες υπηρεσίες. Πράγματι, κανείς δεν μπορεί να εμποδίσει τις ΜΚΟ να κερδοσκοπούν, να διαθέτουν τους πόρους τους κατά το δοκούν και να επιλέγουν αυθαίρετα τους όρους της αμοιβής των εμπλεκόμενων φυσικών προσώπων. Ακόμα και αν ελέγχονται ως προς τη νομιμότητα της δράσης τους, δεν είναι σε καμιά περίπτωση δυνατόν να υπόκεινται σε αυστηρούς περιορισμούς σε ό,τι αφορά τη σκοπιμότητα των επιλογών τους. Δεν είναι π.χ. δυνατόν να υπάρξουν αντικειμενικά κριτήρια βάσει των οποίων μπορεί να ιεραρχείται η σημασία της προστασίας των γερακιών, των κοράκων και των περιστερών.

Υπό τις συνθήκες αυτές λοιπόν είναι προφανές ότι τόσο η χρήση όσο και η διαχείριση του δημόσιου χρήματος δεν είναι δυνατόν να υπόκεινται στον ουσιαστικούς ελέγχους. Ακόμα και όταν δεν προέρχονται από «μυστικά κονδύλια», οι χρηματοδοτήσεις των ΜΚΟ είναι δομικά συνυφασμένες με την εγγενώς ανεξέλεγκτη και αυθαίρετη ιδιωτική κερδοσκοπία.

Παρ' όλο που η γενίκευση τέτοιων πρακτικών είναι σχετικά πρόσφατη, μοιάζει να αντιστοιχεί στις νέες οικουμενικές αντιλήψεις για το «πολιτικά ορθό». Δεν είναι τυχαίο ότι ακολουθώντας πια παγκοσμίως εμπεδωμένα έθιμα, οι ευρωπαϊκές «οδηγίες» εννοούν ή και απαιτούν ρητά τη συμμετοχή ιδιωτών σε κοινά χρηματοδοτούμενες «δράσεις» και προγράμματα και δράσεις. Ανεξάρτητα από το περιεχόμενό τους και τα κριτήρια με τα οποία ιεραρχούνται, επιλέγονται και ανατίθενται οι ιδιωτικές αυτές συμμετοχές στο κοινωνικό γίνεσθαι, θεωρείται πια δεδομένο πως κάθε ευνομούμενη χώρα οφείλει να διαθέτει σημαντικούς πόρους για το «καλό», ρίχνοντάς τους στον γυαλό ενός οργανωμένου και εκ προοιμίου ανεξέλεγκτου εσμού επίδοξων συμφεροντούχων. Η ελεύθερη «κοινωνία των πολιτών», μας λένε, οφείλει να αναλάβει τον αυτόνομο δημιουργικό ρόλο που της αρμόζει.

Θα πρέπει λοιπόν να αναρωτηθούμε για τα αίτια αυτής της θεαματικής ιδεολογικής μεταλλαγής και μαζί με αυτήν των τρεχουσών πολιτικών πρακτικών. Το γεγονός ότι η παλιά αυτή εγγελιανή ιδέα ανασύρθηκε από την ιστορική ναφθαλίνη για να εγκατασταθεί στο επίκεντρο του προβληματισμού δεν μπορεί βέβαια να είναι τυχαίο. Ούτε φυσικά είναι τυχαίο ότι από ένα σημείο και πέρα η «κοινωνία των πολιτών» άρχισε να εμφανίζεται ως αναγκαίο συμπλήρωμα της φιλελεύθερης δημοκρατίας. Εφεξής, σε ρητή αντιδιαστολή με ό,τι το κρατικό και «επισημως κρατικοδίαιτο» που αντιμετωπίζεται με ολοένα μεγαλύτερη δυσπιστία, ό,τι μπορεί να εμφανίζεται ως «ανεπισημως κρατικοδίαιτο» προϊόν ελεύθερων ατομικών πρωτοβουλιών φαίνεται να καθαγιάζεται απερίφραστα.

Το ακατάσχετο κύμα των ιδιωτικοποιήσεων, η αποψίλωση του κοινωνικού κράτους, η απαξίωση του δημόσιου τομέα, η αύξουσα διείσδυση ιδιωτικοοικονομικών

μεθόδων στη δημόσια διοίκηση, η άρση της μονιμότητας των δημοσίων υπαλλήλων και η διάχυτη καταγγελία όλων των δημοσίων μηχανισμών ως εγγενώς αναποτελεσματικών και εν δυνάμει διεφθαρμένων δεν είναι άλλωστε παρά μερικά από τα συμπτώματα του αδιαμεσολάβητα πλέον κυρίαρχου νεοφιλελεύθερου αντικρατισμού. Και προφανώς, μια τέτοια «προφητεία» δεν μπορεί παρά να είναι αυτοεκπληρούμενη: η συμβολική απαξίωση του δημόσιου τομέα συμβάλλει αποφασιστικά στην πραγματική του υποβάθμιση και συνεπώς στην «ανάγκη» προσφυγής στον εκ φύσεως αποτελεσματικό ιδιωτικό τομέα. Δικαιούται κανείς να αναρωτιέται μήπως αυτό ακριβώς υπήρξε και το αιτούμενο.

Στο πλαίσιο αυτό λοιπόν, η συνεχής διεύρυνση των ορίων λειτουργίας των ΜΚΟ μοιάζει αναγκαίο στοιχείο της πολιτικοϊδεολογικής συγκυρίας της εποχής μας. Από τη μια μεριά, επεκτείνοντας το πεδίο της ελεύθερης αγοράς προς νέες κατευθύνσεις δημιουργεί τις προϋποθέσεις για πρόσθετες οργανωμένες ιδιωτικοποιήσεις, άρα και για αυξημένα κέρδη των απανταχού επιτηδείων. Από την άλλη, συμβάλλοντας στην αποδυνάμωση της διάκρισης ανάμεσα στο δημόσιο συμφέρον και στις ιδιωτικές δράσεις συμβάλλει στην περαιτέρω αποδυνάμωση της δημόσιας συμβολικής πρωτοκαθεδρίας. Τέλος, εθίζει την κοινή γνώμη στην ιδέα ότι όλες σχεδόν οι δημόσιες αρμοδιότητες είναι δυνατόν και πρέπει να μεθοδεύονται μέσα από αυτοσχέδιες «συνέργειες» ανάμεσα στις συλλογικές σκοπιμότητες και στην προώθηση ιδιωτικών συμφερόντων.

Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο εις πείσμα των σκανδάλων και της ανορθολογικής σπατάλης του δημόσιου χρήματος, τίποτε δεν φαίνεται να μπορεί να ανακόψει την επέλαση των νέων μορφών. Εάν δεν επανιδρυθεί η δημόσια σφαίρα και δεν ανασταθεί η αυτονομία της πολιτικής, τα ιδιωτικά συμφέροντα θα επιβληθούν σε όλες τις εκφάνσεις της κοινωνίας. Η εξουσία θα πρέπει λοιπόν κάποτε να επιστρέψει στον δήμο. Τελικώς, αυτό και μόνον είναι το ουσιώδες διακύβευμα.

12^η ΕΒΔΟΜΑΔΑ: ΜΚΟ στην Παλαιστίνη: Εθνογραφική προσέγγιση στις αντιφάσεις του διεθνοποιημένου ανθρωπισμού

- **Halper, Jeff. 2005.** Victims of war are not like victims of earthquake: the conflict between humanitarianism and political work. Στο Michael Keating, Anne Le More Robert Lowe (επιμ.), *Aid, Diplomacy and Facts on the Ground: The Case of Palestine*. UK: Chatham House.

«Τα θύματα του πολέμου δεν είναι σαν τα θύματα από τους σεισμούς»: Η σύγκρουση ανάμεσα στον ανθρωπισμό και την πολιτική δράση²

Εκτός από τους ίδιους τους ανταγωνιστές, κάθε σύγκρουση περιλαμβάνει ένα σύνολο δρώντων που προσπαθούν να την επιλύσουν, να τη διαχειριστούν ή, τουλάχιστον, να μετριάσουν τις επιπτώσεις της επάνω στον πληθυσμό. Οι δρώντες αυτοί περιλαμβάνουν κυβερνητικούς φορείς, ομάδες της κοινωνίας των πολιτών, οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οργανισμούς επείγουσας ανθρωπιστικής βοήθειας και αναπτυξιακούς φορείς. Ο καθένας από αυτούς παίζει κάποιον ρόλο αλλά, από την οπτική των άμεσα εμπλεκόμενων, η σύγκρουση η ίδια αποτελεί την πραγματικότητα που πρέπει πρώτα απ' όλα να αλλάξει. Η ευημερία και, οπωσδήποτε, η ανάπτυξη των δεξιοτήτων, των κοινοτήτων και της οικονομίας δεν μπορεί να επιτευχθεί αποτελεσματικά όσο η ζωή των ανθρώπων συνεχίζει να είναι μπλεγμένη στα γράναζια της σύγκρουσης αυτής.

Το στοιχείο αυτό θα πρέπει να ληφθεί πρωταρχικά υπόψη σε κάθε συζήτηση αναφορικά με τη σχέση μεταξύ ανθρωπιστικής βοήθειας και πολιτικής μέσα σε συνθήκες σύγκρουσης. Υπάρχει ο κίνδυνος η ανθρωπιστική παρέμβαση να παρατείνει ουσιαστικά μια σύγκρουση, απαλλάσσοντας το ισχυρότερο μέρος από την ευθύνη που έχει για τον όλεθρο που σκορπά, ή επιτρέποντας στο ασθενέστερο μέρος να αντέξει (κάτι που σίγουρα αποτελεί μια θετική συμβολή), αλλά όχι και να μεταβάλει, τη δυσάρεστη αυτή κατάσταση. Η παρέμβαση μπορεί να αποδειχθεί ακόμη και αντιπαραγωγική για εκείνους τους οποίους επιδιώκει να υποστηρίξει, ενισχύοντας έμμεσα το κυρίαρχο μέρος ή συμβάλλοντας - εκεί όπου η κοινωνία των πολιτών του ασθενέστερου μέρους είναι αποδιοργανωμένη ή παρουσιάζει θεμελιώδεις ελλείψεις - στη διαφθορά και τις εσωτερικές κοινωνικές ανισότητες.

Η «Ισραηλινή Επιτροπή Εναντία στις Κατεδαφίσεις Σπιτιών» (ICAHN) είναι μια πολιτική οργάνωση που αντιστέκεται στην ισραηλινή κατοχή και υποστηρίζει τη δίκαιη και βιώσιμη ειρήνη μεταξύ Ισραηλινών και Παλαιστινίων. Αξιολογεί τις δράσεις της κυρίως από την άποψη της αποτελεσματικότητάς τους σ' ότι αφορά τον τερματισμό της κατοχής και την επίλυση της ισραηλινό-παλαιστινιακής σύγκρουσης. Η ICAHN αντιστέκεται στην κατοχή μέσω της αντίθεσής της στην πολιτική της συστηματικής κατεδάφισης των παλαιστινιακών σπιτιών, την οποία ακολουθεί το Ισραήλ. Τα μέλη της εμποδίζουν τις μπουλντόζες που έρχονται να κατεδαφίσουν τα σπίτια και, ως δράση πολιτικής ανυπακοής, η οργάνωση ξανακτίζει τα σπίτια που έχουν κατεδαφιστεί. Χρησιμοποιεί το ζήτημα της κατεδάφισης των σπιτιών ως όχημα προκειμένου να εκθέσει τις προθέσεις του Ισραήλ, καταδεικνύοντας τους τρόπους με τους οποίους λειτουργεί η κατοχή, αλλά και κινητοποιώντας την αντίθεση απέναντι σ' αυτήν, τόσο μέσα στο Ισραήλ όσο και διεθνώς.

Η ICAHN συνεργάζεται στενά με παλαιστινιακές ομάδες, αλλά δεν εμπλέκεται σε κανενός είδους ανθρωπιστικό έργο. Παρόλο που μπορεί μερικές φορές

² Αποσπασματική απόδοση κειμένου: Φωτεινή Κουτουλάκη – Παναγιώτης Γέρος

να εργάζεται για να ανακουφίσει τη δυσχερή κατάσταση μεμονωμένων οικογενειών με τις οποίες εμπλέκεται, δεν βοηθά τους Παλαιστίνιους να αποκτήσουν οικοδομικές άδειες, ούτε συμμετέχει στον οικοδομικό σχεδιασμό. Δεν παρέχει νομική αρωγή, παρότι ξεκινά -ή συμμετέχει σε- δικαστικές αγωγές που προσβάλουν τη νομική βάση για τις κατεδαφίσεις σπιτιών ή άλλες καταπιεστικές πολιτικές.

Η αντίθεση της ICAHD στην ανάμιξη ανθρωπιστικής βοήθειας και πολιτικής δράσης απορρέει από τέσσερις βασικές θεωρήσεις. Παρόλο που αυτές σχετίζονται κυρίως με την ισραηλινό-παλαιστινιακή διένεξη, αφορούν και άλλες καταστάσεις σύγκρουσης.

Η ανθρωπιστική βοήθεια συσκοτίζει τον πολιτικό χαρακτήρα της σύγκρουσης

Τα εμπλεκόμενα μέρη βρίσκονται εν μέσω μιας πολιτικής σύγκρουσης, όχι μιας ανθρωπιστικής κρίσης ή μιας κατάστασης που αφορά ζητήματα υπανάπτυξης. Η σύγκρουση περιλαμβάνει μεν μια ανθρωπιστική κρίση, αλλά αυτή έχει προκληθεί από το Ισραήλ ως μέσο εξαναγκασμού των Παλαιστίνιων να υποκύψουν στις πολιτικές του προσταγές. Στην πραγματικότητα, οι ανθρωπιστικές δράσεις αποσπών την προσοχή από τις πολιτικές αιτίες της σύγκρουσης.

Το μάθημα αυτό έγινε κατανοητό από τα μέλη της ICAHD όταν προσπάθησαν να αντιδράσουν στην καταστροφή των σπηλαίων που λειτουργούσαν για γενιές ολόκληρες σαν σπίτια, στάβλοι και αποθήκες των παλαιστίνιων κατοίκων στους Λόφους της Νότιας Χεβρώνας. Τον Δεκέμβριο του 1999 οι ισραηλινές αρχές κατεδάφισαν έναν αριθμό σπηλαίων, αφήνοντας μεγάλες οικογένειες, καθώς και τα ζώα τους, έξω στο κρύο και το χιόνι των βουνών.

Τα μέλη της ICAHD αντέδρασαν με ετοιμότητα: Ήρθαν σε επαφή με ανθρώπους και οργανώσεις από ολόκληρο το Ισραήλ και κατάφεραν να μεταφέρουν τρόφιμα, ρούχα, ακόμη και τροφή για τα πρόβατα και τις κατσίκες των ντόπιων. Ένα ισραηλινό Κιμπούτς δώρισε δεκάδες ζευγάρια παπούτσια, ενώ ένα μεγάλο ισραηλινό αρτοποιείο συνεισέφερε έναν τόνο από μπαγιάτικα ψωμάκια για τα ζώα. Εξαιτίας όμως του επείγοντος χαρακτήρα της κατάστασης, παραβιάστηκε μια θεμελιώδης αρχή της δράσης της ICAHD: Ότι δεν πρέπει ποτέ να απευθύνεται κανείς απευθείας στους Παλαιστίνιους, παρακάμπτοντας τις παλαιστινιακές οργανώσεις.

Οι ακτιβιστές της ICAHD έφεραν επίσης μαζί τους ένα ισραηλινό τηλεοπτικό συνεργείο, με σκοπό να δημοσιοποιήσουν τα δεινά των αγροτών - ή τουλάχιστον αυτή ήταν η πρόθεσή τους. Ωστόσο, αυτό που συνέβη εξόργισε τόσο πολύ τους Παλαιστίνιους που κόντεψε να καταστρέψει την εμπιστοσύνη και τις στενές σχέσεις που είχαν αναπτύξει μαζί τους με την άροδο του χρόνου.

Ίσως η χειρότερη αντιπαράθεση είχε να κάνει με τα παπούτσια. Οι Παλαιστίνιοι τα αρνήθηκαν αμέσως και με έναν -εάν όχι θυμωμένο- τουλάχιστον δύστροπο και απερίφραστο τρόπο. Ορισμένα μέλη της ICAHD αντέδρασαν με έκπληξη: «Μα κοιτάξτε τα πόδια των παιδιών σας», είπε ένας από αυτούς, «έχουν κοκκινίσει από το κρύο». Η πρόθεσή του φυσικά ήταν καλή, αλλά το να προσπαθεί ένας Ισραηλινός να εξηγήσει σε μια παλαιστίνια μητέρα ότι είχαν κρυώσει τα πόδια των παιδιών της φαινόταν, στην καλύτερη των περιπτώσεων, ως κάτι προσβλητικό και υποτιμητικό. Στο τέλος, εξαιτίας της αγανάκτησης από την αναισθησία των Ισραηλινών, μια από τις γυναίκες φώναξε: «τα θύματα του πολέμου δεν είναι σαν τα θύματα από τους σεισμούς. Το πρόβλημά μας δεν είναι ότι είμαστε φτωχοί και δεν μπορούμε να φροντίσουμε τον εαυτό μας. Είναι ότι μόλις διωχθήκαμε από τα σπίτια μας από μια δύναμη κατοχής, από τον ισραηλινό στρατό. Αυτή είναι η πηγή της δυστυχίας μας».

Οποσδήποτε η παρουσία ενός ισραηλινού τηλεοπτικού συνεργείου ήταν ακόμη ένας επιβαρυντικός παράγοντας. Ήταν σαν να βρίσκονταν εκεί για να κινηματογραφήσουν τα φτωχά θύματα, τους Παλαιστίνιους, να λαμβάνουν βοήθεια από τους καλούς Ισραηλινούς. Ήταν σαν τα δεδομένα της κατοχής, της σύγκρουσης και της εσκεμμένης κατεδάφισης των σπιτιών από τον ισραηλινό στρατό να είχαν χαθεί από την εικόνα. Αντί γι' αυτά, ο κόσμος θα έβλεπε τους «καλούς Ισραηλινούς» να υπηρετούν με συγκίνηση τα παιδιά της Παλαιστίνης – δηλαδή, θα έπαιρνε το λάθος μήνυμα, ακριβώς επειδή το μήνυμα αυτό ήταν από-πολιτικοποιημένο.

Τελικά τα μέλη της ICANH κατάφεραν να ξεπεράσουν την κρίση που είχε προέλθει από την καλοπροαίρετη ανθρωπιστική τους πρόθεση, αλλά μόνο εξαιτίας της εμπιστοσύνης που είχε κτιστεί με τους Παλαιστίνιους στη διάρκεια των χρόνων που είχαν προηγηθεί. Το μάθημα όμως ήταν σαφές: Οι ανθρωπιστικές δράσεις δεν πρέπει ποτέ να συσκοτίζουν τις βασικές πολιτικές αιτίες της σύγκρουσης και της οδύνης.

Η ανθρωπιστική βοήθεια παρεμβαίνει στην εγκαθίδρυση σχέσεων ισότητας με τις παλαιστινιακές οργανώσεις

Η αρχή της μη παράκαμψης των παλαιστινιακών οργάνωσεων βρίσκεται συνειδητά στο επίκεντρο της προσπάθειας που καταβάλλει η ICANH να απαλείψει τη διαφορά ισχύος η οποία διαχωρίζει τους δυο πληθυσμούς και αποτρέπει τις πραγματικά κοινές δράσεις. Αυτό δεν είναι εύκολο να γίνει πάντοτε πραγματικότητα. Παρά τις πολιτικές τους απόψεις, οι ακτιβιστές της ICANH αποτελούν τμήμα της κοινωνίας που αποτελεί το κυρίαρχο μέρος της σύγκρουσης, δηλαδή της δύναμης κατοχής. Ακόμη κι αν εκφράζεται μόνο μέσω του τόνου της φωνής τους ή της αυτοπεποίθησής τους όταν συζητούν με τους Παλαιστίνιους, τα μέλη της ICANH αποπνέουν την ασφάλεια που προκύπτει όταν κάποιος ανήκει στην ισχυρή πλευρά. Οι Παλαιστίνιοι, που έχουν πολύ περισσότερα να χάσουν εάν οι εκτιμήσεις τους είναι λανθασμένες, και οι οποίοι χρειάζεται να καταβάλουν πολύ μεγαλύτερη προσπάθεια προκειμένου να συντονίσουν τις δράσεις τους στο εσωτερικό της Παλαιστίνης, τείνουν να είναι λιγότερο δυναμικοί, λιγότερο επίμονοι, ή ακόμη και απρόθυμοι να διαφωνήσουν με τους ισραηλινούς εταίρους τους.

Η ενδυνάμωση των καταπιεσμένων, καθώς και η αποδυνάμωση εκείνων που προέρχονται από την ισχυρή πλευρά, αποτελούν εξίσου δύσκολα στοιχεία της διαδικασίας από-αποικιοποίησης. Πράγματι, αναγνωρίζοντας ότι οι Παλαιστίνιοι αποτελούν έναν λαό (και δεν είναι απλά θύματα) που αγωνίζεται να εγκαθιδρύσει ένα κράτος, η ICANH προσπαθεί να υιοθετήσει μια θέση κατάλληλη για τους ακτιβιστές που εργάζονται στη χώρα κάποιου άλλου - ως επισκέπτες και ίσως ως εταίροι. Εάν ισχύει το τελευταίο, τότε σίγουρα ως ελάσσονες εταίροι, των οποίων οι πρωτοβουλίες μπορεί να συναντήσουν την άρνηση των Παλαιστίνιων, εάν εκληφθούν ως ανάρμοστες ή άκαιρες.

Μολονότι πολλοί εργαζόμενοι στον χώρο της επείγουσας ανθρωπιστικής βοήθειας ή της ανάπτυξης αναγνωρίζουν ότι αυτή είναι η σωστή προσέγγιση, η ίδια η φύση της ανθρωπιστικής βοήθειας είναι εκείνη που παράγει την ανισότητα: η μια πλευρά είναι εκείνη που κατέχει τους πόρους ή το μονοπώλιο των δεξιοτήτων, καθώς και την επίσημη εξουσία να παράσχει υπηρεσίες στην άλλη πλευρά, η οποία είναι εξ ορισμού λιγότερο επαρκής σ' ότι αφορά τους πόρους, χαρακτηρίζεται από λιγότερες δεξιότητες και, δεδομένου ότι αποτελεί τον αποδέκτη της βοήθειας, είναι εξαρτημένη από την πρώτη.

Η άνιση σχέση που χαρακτηρίζει την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας καθιστά την εμπλοκή της με την πολιτική δράση τουλάχιστον προβληματική. Θα μπορούσε μάλιστα να υποστηριχθεί ότι η ανθρωπιστική προσέγγιση προκύπτει από μια φιλελεύθερη τάση των πλούσιων χωρών, οι οποίες επιδιώκουν να συμβάλουν στην ανάπτυξη καθώς και στην ανακούφιση από την οδύνη, αλλά ότι αυτή είναι τελικά μια παρόρμηση που δεν προχωρά στις πολιτικές αλλαγές που απαιτούνται για τον τερματισμό της σύγκρουσης.

Όσο για την εμπειρία στους Λόφους της Νότιας Χεβρώνας, οι παλαιστινιακές οργανώσεις-εταίροι δικαιολογημένα αναστατώθηκαν όταν οι ακτιβιστές της ICAHD κατέφτασαν ξαφνικά με μεγάλες ποσότητες παπουτσιών, ρούχων και τροφίμων. Η βιαστική εφόρμηση στον τόπο αυτόν, χωρίς προειδοποίηση ή συντονισμό με τις παλαιστινιακές οργανώσεις, δημιούργησε την αίσθηση μιας μονομερούς ενέργειας, που αναπαρήγαγε τις σχέσεις εξουσίας της Κατοχής. Μπορεί η ICAHD να συντασσόταν με την πλευρά των ειρηνευτικών προσπαθειών, αλλά ποια ήταν τα μέλη της για να θεωρήσουν ότι μπορούσαν να παρέμβουν στην παλαιστινιακή ζωή σαν να ήταν εκείνοι που είχαν τον πραγματικό έλεγχο; Το μήνυμα που έστειλε η ICAHD ήταν: «Θέλουμε να συνεργαστούμε μαζί σας, αλλά όταν τα πράγματα είναι σοβαρά ή επείγοντα δεν έχουμε χρόνο να σας περιμένουμε».

Τα μέλη της ICAHD όχι μόνο απέτυχαν να εκπληρώσουν το δικό τους μέρος της εταιρικής σχέσης, αλλά επίσης ανάγκασαν τις παλαιστινιακές οργανώσεις σε μια ανθρωπιστική παρά μια πολιτική απάντηση απέναντι στις κατεδαφίσεις, διακινδυνεύοντας έτσι τον ρόλο και τη θέση τους απέναντι στη δική τους κοινωνία. Το γεγονός ότι άλλες ισραηλινές οργανώσεις ειρήνης έχουν ενσωματώσει ανθρωπιστικά στοιχεία στην πολιτική τους δράση, αποτυγχάνοντας να ακούσουν τις επιφυλάξεις των Παλαιστινίων, δείχνει πόσο ισχυρή και, στην πραγματικότητα, προβληματική είναι η φιλελεύθερη αυτή τάση και πώς έρχεται σε σύγκρουση με μια πιο ουσιαστική πολιτική προσέγγιση.

Η ανθρωπιστική βοήθεια υπονομεύει την ικανότητα των καταπιεσμένων να συντηρήσουν τις κοινότητές τους και την αντίσταση

Η ανισότητα που συνοδεύει το ανθρωπιστικό έργο δεν εξαντλείται στις σχέσεις εξουσίας και τις διαφορετικές ατζέντες. Επεκτείνεται στη σφαίρα των πόρων, όπου η ανισότητα, ή καλύτερα η «ανταλλαγή» των δεξιοτήτων και των πόρων, βρίσκεται στον πυρήνα της ανθρωπιστικής βοήθειας. Όταν οι ακτιβιστές της ICAHD έσπευσαν στην παλαιστινιακή κοινότητα των Λόφων της Νότιας Χεβρώνας μεταφέροντας προμήθειες για την ανακούφιση του πληθυσμού, προκάλεσαν αμηχανία στις παλαιστινιακές οργανώσεις, οι οποίες δεν διέθεταν την ικανότητα που είχε ICAHD να ανταποκριθεί τόσο γρήγορα και προσφέροντας τόσο μεγάλη ποσότητα υλικής βοήθειας. Σε ένα βαθύτερο επίπεδο, ωστόσο, η ανθρωπιστική προσέγγιση μπορεί ουσιαστικά να αποδυναμώσει την ικανότητα των τοπικών οργανώσεων να αντισταθούν στην καταπίεση.

Η ικανότητα των Παλαιστινίων να παραμένουν ακλόνητοι απέναντι στην ισραηλινή επιθετικότητα βασίζεται, σε μεγάλο βαθμό, στην ικανότητά τους να προσαρμόζουν τις συνθήκες της διαβίωσής τους στους οικονομικούς περιορισμούς που τους επιβάλλονται. Η ανθρωπιστική βοήθεια δημιουργεί μεν προσδοκίες, αλλά δεν μπορεί να βοηθήσει τους ντόπιους να διατηρήσουν τα όποια οφέλη τους, δεδομένης της ισραηλινής πολιτικής της εσκεμμένης απο-ανάπτυξης στα παλαιστινιακά εδάφη, της καταστροφής των εμπορευμάτων και των υποδομών,

συμπεριλαμβανομένων των καλλιεργειών και των εργοστασίων, καθώς και της εξαθλίωσης του παλαιστινιακού πληθυσμού που βρίσκεται στα όρια της λιμοκτονίας.

Η αντιμετώπιση του ζητήματος των κατεδαφίσεων στους Λόφους της Νότιας Χεβρώνας ως κάτι που σχετίζεται με τα παπούτσια και τα τρόφιμα όχι μόνο συσκοτίζει τον πυρήνα του προβλήματος, αλλά εισάγει επίσης μια εξωτερική πηγή υλικής υποστήριξης (ρούχα, τροφή για τα ζώα και νέες τεχνολογίες), η οποία δεν μπορεί να διατηρηθεί μόλις παύσει η βοήθεια. Η εξάρτηση από την εξωτερική βοήθεια αποδυναμώνει την ικανότητα των παραληπτών της να συμπιέζουν τις υλικές τους ανάγκες, κάνοντάς τους να στηρίζονται σε διαθέσιμους αλλά πενιχρούς πόρους, με αποτέλεσμα να αποδυναμώνεται έτσι και η ικανότητά τους να αντιστέκονται στην πολιτική και στρατιωτική καταπίεση.

«Δεν είμαστε φτωχοί», έλεγαν οι αγρότες στα μέλη της ICAHD. «Η άρνησή μας να δεχθούμε τα παπούτσια σας δεν οφείλεται στην υπερηφάνεια μας. Έχει να κάνει με την επιμονή μας να εστιάζουμε στην πολιτική και με γεγονός ότι τα βάσανά μας προέρχονται από τη συνειδητή επιλογή του Ισραήλ να κατεδαφίσει τα σπίτια μας. Τα ξυπόλυτα παιδιά μας, καθώς και τα αποδεκατισμένα κοπάδια μας, αντιπροσωπεύουν την αντίστασή μας. Στην πραγματικότητα, εάν δεν μπορούμε να αντέξουμε στη θέα των παιδιών μας να στέκονται το βράδυ ξυπόλυτα πάνω στο χιόνι, τότε δεν θα μπορέσουμε να αντέξουμε ούτε τις κακουχίες της κατοχής που μας επιβάλλει το Ισραήλ. Το Ισραήλ είναι εκείνο που ευθύνεται για τα βάσανά μας, για να μας κάνει να υποκύψουμε. Με το να δεχθούμε τα παπούτσια σας δημιουργείται μια επικίνδυνη ρωγμή στη θέλησή μας να αντισταθούμε».

Η ανθρωπιστική βοήθεια ανακουφίζει τον καταπιεστή από την ευθύνη για τις ενέργειές του, επιτρέποντάς του να διαιωνίζει την καταπίεση

Υπάρχει μια αντίφαση ανάμεσα στην ανθρωπιστική βοήθεια και τις πολιτικές προσπάθειες για τον τερματισμό της σύγκρουσης και της καταπίεσης. Η ανθρωπιστική βοήθεια διαδραματίζει έναν στρεβλό ρόλο, απαλλάσσοντας τον καταπιεστή από την ευθύνη για τις πράξεις του με το να παρέχει ένα δίκτυ ασφαλείας για τον τοπικό πληθυσμό. Η ισραηλινή δημοσιογράφος Amira Hass έχει επισημάνει, για παράδειγμα, ότι το κόστος από την καταστροφή των παλαιστινιακών υποδομών, την οποία επέφερε το Ισραήλ κατά την επιχείρηση «Αμυντική Ασπίδα» τον Μάρτιο-Απρίλιο του 2003, ανήλθε κοντά στα 350 εκατομμύρια δολάρια, ποσό που ισοδυναμεί με τα χρήματα τα οποία είχαν επενδυθεί στις υποδομές αυτές από τους δωρητές κατά τη διάρκεια του έτους που είχε προηγηθεί.

Μια από τις βασικές στρατηγικές του Ισραήλ –η εξαθλίωση του παλαιστινιακού πληθυσμού, προκειμένου να τσακίσει την αντίστασή του απέναντι στον τεμαχισμό των κατεχομένων εδαφών, αποφεύγοντας παράλληλα μια ανθρωπιστική κρίση που θα μπορούσε να προκαλέσει εξωτερική παρέμβαση- μπορεί να επιτύχει μόνο με τη συνενοχή των ανθρωπιστικών οργανώσεων, ή εκείνο που η Amira Hass αποκαλεί «μετατροπή της καταστροφής σε ρουτίνα (routinization of catastrophe)». Η «συνενοχή» δεν σημαίνει, φυσικά, συναίνεση στις πολιτικές του Ισραήλ. Η συντριπτική πλειονότητα των εργαζομένων στον ανθρωπιστικό τομέα είναι συγκλονισμένοι από αυτά που βλέπουν στα Κατεχόμενα Εδάφη. Ωστόσο, η προσπάθεια να εισαχθούν κεφάλαια και πόροι σε μια πολιτική σύγκρουση, στην οποία το ισχυρότερο κόμμα χρησιμοποιεί τακτικές απο-ανάπτυξης κι εσκεμμένης εξαθλίωσης της άλλης πλευράς, το μόνο που μπορεί να κάνει είναι να συμβάλει στη διαιώνιση της σύγκρουσης αυτής.

Όταν οι ακτιβιστές της ICANH έφεραν την ισραηλινή τηλεόραση για να καλύψει την ανθρωπιστική τους απάντηση στην κατεδάφιση των σπηλαίων, προκάλεσαν σοβαρή ανησυχία στους Παλαιστίνιους ότι η ουσία της ιστορίας θα αποδιδόταν ως: «Ισραηλινοί βοηθούν τα θύματα, τους Παλαιστίνιους», αντί για το «Ισραηλινοί αντιστέκονται στην κατεδάφιση, αλληλέγγυοι στους πολιορκημένους παλαιστίνιους αγρότες». Η δυσπιστία τους κορυφώθηκε όταν ένας ακτιβιστής, επιχειρώντας να διανείμει τα παπούτσια παρά την προφανή αντίδραση των ντόπιων, «διαβεβαίωσε» τις οικογένειες που είχαν μαζευτεί εκεί: «Θα φέρουμε σκηνές και θα κάνουμε τη ζωή σας τόσο άνετη, που δεν θα θέλετε να γυρίσετε πίσω στις σπηλιές».

Αυτό αποτελεί γλαφυρό παράδειγμα της καλοπροαίρετης φιλελεύθερης τάσης η οποία βρίσκεται σε ριζική αντίθεση με την πολιτική αντίσταση στην καταπίεση. Τελικά, τα μέλη της ICANH είπαν στο τηλεοπτικό συνεργείο να μην κινηματογραφήσουν τη σκηνή. Ωστόσο, σε πολλές άλλες περιπτώσεις οι Ισραηλινοί ειρηνιστές ακτιβιστές που υιοθετούν ανθρωπιστικές τακτικές εξέπεμψαν μηνύματα που, ουσιαστικά, συνέβαλαν στην απόκρυψη των πηγών της οδύνης, επιτρέποντας έτσι στο Ισραήλ να αποφεύγει τη λογοδοσία. Το γεγονός ότι το Ισραήλ «εθελοντικά» υιοθέτησε ορισμένα «ανθρωπιστικά στοιχεία» της Τέταρτης Σύμβασης της Γενεύης, ενώ απορρίπτει την εφαρμογή της σύμβασης καθαυτής στα Κατεχόμενα Παλαιστινιακά Εδάφη, καταδεικνύει πόσο εργαλειακά μπορούν να αποδειχθούν τα ανθρωπιστικά στοιχεία όταν διαχωρίζονται από την πολιτική.

Μη-Βίαη αντίσταση: Αποδώστε την πλήρη ευθύνη για την Κατοχή στο Ισραήλ

Εάν λοιπόν μια ακούσια συνέπεια της ανθρωπιστικής βοήθειας είναι η «επιδότηση» μιας κατοχής, την οποία σε διαφορετική περίπτωση το Ισραήλ δεν θα μπορούσε –είτε με οικονομικούς είτε με ανθρωπιστικούς όρους- να αναλάβει, τότε η απόσυρση της βοήθειας αυτής θα μπορούσε να συμβάλει, σε σημαντικό βαθμό, στον τερματισμό της κατοχής αυτής. Εκείνοι που εργάζονται σε ανθρωπιστικές οργανώσεις έχουν κατά καιρούς εξετάσει την περίπτωση αυτή. Ωστόσο, μια τέτοια κίνηση θα ερχόταν σε αντίθεση με τον ίδιο τον λόγο ύπαρξης των οργανώσεών τους, για τους οποίους τα προγράμματα βοήθειας έχουν μεγάλη οικονομική σημασία. Πιο εύλογο φαίνεται το σχετικό επιχείρημα ότι θα έπρεπε να αποσυρθούν πρώτα απ' όλα οι οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στην ανάπτυξη ικανοτήτων (capacity-building) και όχι στην επείγουσα ανθρωπιστική βοήθεια (relief), διότι η εσκεμμένη καταστροφή των υποδομών και η απο-ανάπτυξη εκ μέρους του Ισραήλ εξ ορισμού υπονομεύουν τις προσπάθειές τους.

Μόνο οι Παλαιστίνιοι όμως είναι εκείνοι που μπορούν να λάβουν, ή να προτείνουν τουλάχιστον, μια τέτοια απόφαση σχετικά με την απόσυρση των οργανώσεων βοήθειας. Τα δεινά μάλιστα που θα επιφέρει κάτι τέτοιο θα πρέπει να αποτελέσουν μέρος της στρατηγικής τους. Ζητώντας την απόσυρση των οργανώσεων αρωγής και ανάπτυξης από την Παλαιστίνη, η Παλαιστινιακή Εθνική Αρχή θα ξεκινούσε έτσι μια από τις μεγαλύτερες μη-βίαιες πράξεις αντίστασης στην ιστορία και θα απέδιδε την ευθύνη για την κατοχή –η οποία δεν θα μπορούσε να διατηρηθεί με διαφορετικό τρόπο- αποκλειστικά στη δύναμη κατοχής. Το Ισραήλ και οι σύμμαχοί του αναμένουν από την Παλαιστινιακή Εθνική Αρχή να αστυνομεύει την αντίσταση των Παλαιστινίων και να αποδεχθεί μια «συναινετική κατοχή» υπό τη μορφή ενός Μπαντουστάν (δηλαδή, του τεμαχισμού των κατεχομένων εδαφών). Για να μην καταστεί ένα μέσο για την επιδότηση της ίδιας της καταπίεσής της, η Παλαιστινιακή Εθνική Αρχή θα μπορούσε να ακολουθήσει τον δρόμο της απόσυρσης των ανθρωπιστικών οργανώσεων και να παραιτούνταν και η ίδια. Στην περίπτωση

αυτή το Ισραήλ θα είχε να αντιμετωπίσει εκείνο που το ίδιο εσκεμμένα έχει δημιουργήσει – σχεδόν τέσσερα εκατομμύρια εξαθλιωμένων Παλαιστινίων που δεν διαθέτουν καμία απολύτως οικονομική ή υλική υποδομή. Ακόμη και αν υποστηρίζεται οικονομικά από τις Ηνωμένες Πολιτείες, το Ισραήλ δεν θα μπορούσε να συντηρήσει την Κατοχή. Η τελευταία θα κατέρρεε, πιθανά ύστερα από διάστημα λίγων μόνο εβδομάδων.

Το σενάριο αυτό υπογραμμίζει με αδρό τρόπο την ασυμβατότητα της ανθρωπιστικής βοήθειας και της πολιτικής απελευθέρωσης, όπως και της δίκαιης επίλυσης των συγκρούσεων. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι τα προγράμματα ανθρωπιστικής βοήθειας και ανάπτυξης παίζουν εποικοδομητικό ρόλο, βοηθώντας τον καταπιεσμένο πληθυσμό να αντέξει, να παραμείνει ακλόνητος, να αντιμετωπίσει την πίεση στην υποβάλλεται προκειμένου να υποκύψει στην καταπίεση ή να μεταναστεύσει. Η χρήση, ωστόσο, της ανθρωπιστικής βοήθειας για τον σκοπό αυτό απαιτεί μια πολιτική εκτίμηση ως μέρος αυτών των προγραμμάτων βοήθειας. Η αναπτυξιακή βοήθεια μπορεί όντως να είναι επωφελής, στον βαθμό που οι πολιτικές διαδικασίες οδηγούν πράγματι στην αυτοδιάθεση, αλλά μπορεί, αντιθέτως, να είναι πρόωρη, ακόμη και επιβλαβής, για τους δικαιούχους εάν δεν διαφαίνεται ένας πολιτικός ορίζοντας στο βάθος.

Στον βαθμό που η αναπτυξιακή βοήθεια διοχετεύει μεγάλα χρηματικά ποσά διαμέσου των πλαισίων που έχουν τεθεί από τις ελίτ του πολιτικού συστήματος και των ΜΚΟ, χωρίς καμία προοπτική για μια ουσιαστική οικοδόμηση δεξιοτήτων, μπορεί στην πραγματικότητα να επιδεινώσει τις κοινωνικές ανισότητες, τις οικονομικές διαφοροποιήσεις και τη διαφθορά. Η ανθρωπιστική βοήθεια μπορεί ακόμη και να παρεμποδίσει την αντίσταση και την απελευθέρωση, συμβάλλοντας στη διατήρηση μιας «σταθερής κατάστασης», στην οποία η καταπίεση γίνεται «ανεκτή», ακόμα και βιώσιμη με την πάροδο του χρόνου. Η βοήθεια μπορεί να χρησιμοποιηθεί με συνειδητό και κυνικό τρόπο από το ισχυρότερο μέρος, όπως συμβαίνει στην περίπτωση της ισραηλινής κυβέρνησης, για να προωθήσει στην πραγματικότητα την από-ανάπτυξη και τη διατήρηση της καταπίεσης.

Το ελάχιστον που απαιτείται λοιπόν είναι μια στρατηγική *sumud* («ακλόνητης στάσης») από την πλευρά των ανθρωπιστικών και αναπτυξιακών φορέων, σε συντονισμό με την τοπική ηγεσία –την Παλαιστινιακή Εθνική Αρχή και την κοινωνία των πολιτών-, και η οποία δεν θα θέτει σε κίνδυνο τις προσπάθειες του ασθενέστερου μέρους να καταλήξει σε μια δίκαιη και βιώσιμη επίλυση της δυσχερούς κατάστασης στην οποία βρίσκεται. Ακόμη επωφελέστερη θα ήταν μια προσέγγιση στην παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας η οποία θα επέμενε στον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του διεθνούς δικαίου ως προϋπόθεση για την παρέμβαση – ή, τουλάχιστον, ως μια διακηρυγμένη και εφαρμοσμένη αρχή. Η προσέγγιση αυτή θα αξιολογούσε διαρκώς κατά πόσον η βοήθεια συμβάλλει στην ανακούφιση από την καταπίεση ή, όπως συμβαίνει σήμερα στα Κατεχόμενα Παλαιστινιακά Εδάφη, κατά πόσον συντηρεί τις συνθήκες της καταπίεσης.

Τελικά η εμπειρία της ICAHD στους Λόφους της Νότιας Χεβρώνας ήταν δύσκολη και επώδυνη, αλλά έπαιξε έναν θετικό και διορθωτικό ρόλο. Η εμπειρία αυτή ξεπεράστηκε επειδή η ICAHD είχε ήδη εγκαθιδρύσει στενές σχέσεις εργασίας και εμπιστοσύνης με τους παλαιστίνιους εταίρους της, συμπεριλαμβανομένων των οικογενειών των οποίων τα σπίτια είχαν κατεδαφιστεί, κι επειδή οι ακτιβιστές ήταν πρόθυμοι να ακούσουν, να λάβουν υπόψη τους την κριτική που τους ασκήθηκε και να προσαρμόσουν, εν τέλει, τις μεθόδους δράσης τους. Η παραπάνω εμπειρία έκανε την ICAHD να επιβεβαιώσει εκ νέου την πολιτική της στάση, έτσι ώστε να αποφεύγεται

η ανάμειξη ή η σύγχυση της δράσης της με τους στόχους του ανθρωπισμού, αλλά και να αποφεύγεται η ανθρωπιστική νοηματική πλαισίωση.